

459.9.072.37.026.9(04)
1124
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра змісту і методики початкового навчання

ПЕДАГОГІЧНА ОЦІНКА
РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ
ПІВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
УЧНІВ

2012

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра змісту і методики початкового навчання

**ПЕДАГОГІЧНА ОЦІНКА РІВНЯ
СФОРМОВАНОСТІ ТВОРЧИХ
МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ
(метод незалежних експертних оцінок)**

**Науково-методичний посібник для студентів
нематематичних спеціальностей вищих
педагогічних навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації**

**м.Кривий Ріг
2012**

УДК 159.9.072:37.026.9(07)

ББК 88.8

К.44

Автори: В.П. Кисільова-Біла, І.І. Франків, В.О. Карпович, Ю.В. Маєр, А.В.Ліпка, Н.О. Чеботарьова, Ю.М. Тайнолюб, О.С. Строцька, Є.Ю. Поспешилова, А.В. Коноваленко, С.В. Панасюк.

Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів (метод експертних оцінок) :
[науково-методичний посібник для студентів] / Упорядник В. П. Кисільова-Біла. – Кривий Ріг. КП ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2012. – 83 с.

У посібнику описана технологія використання методу незалежних експертних оцінок під час проведення педагогічних (методичних) досліджень. Посібник складається з трьох частин. У першій частині подана характеристика метода та найпростіші математичні розрахунки коефіцієнта рівня сформованості творчих можливостей учня. Друга частина – словничок тлумачень основних якостей особистості. Робота за словником – це необхідна складова у виставленні правильної об'єктивної педагогічної оцінки рівня сформованості тієї чи іншої творчої якості. Третя частина посібника – це приклади різних методик, які доцільно використовувати експертам для виявлення рівня сформованості творчих умінь (підсистема 3) та індивідуальних особливостей перебігу психічних процесів (підсистема 4).

Посібник адресований студентам нематематичних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, на допомогу у виконанні магістерських та кваліфікаційних досліджень.

Рецензент: Олійник В. Ф. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогічних технологій КПІ.

Рекомендовано до друку і використання у навчальному процесі на засіданні науково-методичної ради педагогічного факультету КПІ ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол №3 від 24.05.2012р.)

Вступ

Сьогодні значна частина молодих науковців, дослідників глибоко переконані, що без використання математики як теоретико-методологічного інструментарію неможливо здійснювати пошук нових знань, проводити психолого-педагогічні дослідження. Математизація фундаментальних наукових досліджень виступає дієвим фактором розвитку сучасної науки.

Для дослідника-початківця, становлення якого розпочинається під час навчання у вищому навчальному закладі, доречним буде таке порівняння: «подібно до того, як у практичній діяльності людина між собою і природою ставить знаряддя праці, так і в пізнанні вона між собою й об'єктом дослідження ставить математику як систему вираження і відтворення кількісної визначеності реальності» (П.В. Кікель, І.О. Новик). Очевидно, що для отримання об'єктивної картини досліджуваного явища, процесу без математизованих знань не обійтися. Діяльність дослідника, який володіє ними, є особливою формою активності суб'єкта, який пізнає і який засобами абстракції високого рівня не тільки конструє існуючі стани об'єктивної реальності, а й прогнозує їхні зміни і розвиток у майбутньому.

Сучасний етап розвитку педагогічної науки характеризується екстенсивним розгортанням досліджень у різних напрямках, накопиченням великої кількості фактичного матеріалу і широким включенням науки в розв'язання практичних задач. На певному етапі, як свідчить досвід розвитку інших наук, в педагогічному дослідженні неминуче виникає задача систематизації даних, які накопичилися, їх узагальнення і формалізація.

Найважливішим засобом розв'язування цих задач є використання математики. Ось чому останнім часом так

часто виникає питання про можливість застосування математичних методів для опису і аналізу результатів педагогічних досліджень.

У цьому відношенні педагогіка нічим не відрізняється від інших конкретних наук. Питання про застосування математичних методів у педагогіці не нове. Зародження цього процесу виявляє себе в кінці XIX століття, у зв'язку з цілеспрямованим застосуванням кількісних методів у вигляді спеціальних програм так званої експериментальної педагогіки і дидактики.

Потужним стимулом використання математичних методів у педагогіці стало широке використання обчислювальної техніки, при вивченні явищ, які пов'язані з діяльністю людини.

Але, слід зауважити, що процес впровадження математичних методів в педагогічні дослідження йде не рівномірно і зв'язаний з певними труднощами. Проблеми, які виникають у зв'язку з цим процесом, умовно можна розділити на такі групи:

- методологічні проблеми використання математики в педагогіці;
- побудова педагогічних шкал і педагогічні вимірювання;
- планування педагогічних експериментів і обробка отриманих даних;
- використання методів математичного моделювання в педагогіці;
- інформація і педагогічні процеси;
- математичні методи в проектуванні діяльності людини;
- системний аналіз в педагогіці;
- використання електронно-обчислювальної техніки в педагогіці.

Ці проблеми в значній мірі негативно впливають на формування відношення магістрантів і студентів вищих педагогічних навчальних закладів до використання математичних методів під час проведення педагогічних (зокрема методичних) досліджень.

Науково-методичний посібник «Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів», написаний студентами проблемної групи «Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до творчої педагогічної діяльності» педагогічного факультету Криворізького педагогічного інституту, передбачає: теоретичну підготовку і самостійну роботу студентів по оволодінню методом незалежних експертних оцінок.

У посібнику висвітлено сутність і призначення методу незалежних експертних оцінок для виявлення рівня сформованості творчих можливостей учнів та поданий варіант математичних розрахунків для визначення коефіцієнта рівня їх сформованості. Математична обробка результатів експертних оцінок нескладна і доступна для студентів нематематичних спеціальностей.

У посібнику компактно зібраний матеріал, необхідний для виставлення педагогічної оцінки експертами: визначення, критерії оцінки, показники рівня сформованості кожної із 28 творчих якостей особистості (система творчих можливостей з такими підсистемами: підсистема спрямованості; підсистема характерологічних особливостей особистості; підсистема творчих умінь; підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів).

Посібник супроводжується «Словничком тлумачень основних творчих якостей особистості» (назва автора), який допоможе виявити рівень сформованості досліджуваних якостей у процесі педагогічного спостереження.

У 3-му розділі посібника дібрані методики, мета застосування яких – підтвердження достовірності результатів педагогічних спостережень.

Авторський колектив сподівається, що матеріали посібника допоможуть студентам у формуванні правильного об'єктивного відношення до використання математичних методів під час проведення педагогічного експерименту у процесі виконання магістерських і кваліфікаційних робіт.

Частина 1

Характеристика методу незалежних експертних оцінок

Рекомендована нами методика розрахована на виявлення та визначення рівня сформованості творчих можливостей учнів різного віку. Доцільно вивчати ті групи учнів, які являють собою своєрідний підсумок діяльності того чи іншого ступеня загальноосвітньої школи (учні, які закінчують початкову школу, неповну середню школу, загальноосвітню школу). Виявлення навчального рівня сформованості творчих можливостей учнів здійснюється *методом незалежних експертних оцінок*. До експертних оцінок залучаються вчителі, які працюють з учнями не менше, ніж три роки, вихователі, батьки, класні керівники, керівники гуртків тощо. При проведенні таких досліджень з експертами необхідно провести психолого-педагогічні семінари, на яких розкрити основні теоретичні та технологічні аспекти надання педагогічної оцінки. Слід зазначити, що при цьому результати педагогічної оцінки повністю збігаються з результатами, одержаними завдяки застосуванню психологічних тестів [24]. При педагогічній оцінці творчих можливостей учнів (ТМУ) необхідно і доцільно використовувати можливості педагогічного колективу і батьків. Зокрема, до педагогічної оцінки учнів початкових класів залучаються вчитель класу, вихователь групи продовженого дня, батьки, керівники гуртків. У середній шкільній ланці необхідно використати оцінки вчителів з різних предметів, представників органів шкільного самоуправління, товаришів по класу, батьків тощо. При оцінці рівня творчих можливостей старшокласників можна використати як одну з експертних оцінок самооцінку учня.

Для оцінки прояву творчих якостей особистості доцільно ввести три рівні: високий, середній і низький. Під

високим рівнем ми розуміємо постійний прояв даної якості в діяльності учня. *Середній* рівень характеризує так звану ситуативну поведінку: дана якість проявляється десь у половини спостережальних ситуацій. Відсутність чи мінімальний прояв якості, що вивчається, в діяльності учня характеризуємо як *низький* рівень.

Для педагогічної оцінки рівня сформованості творчих можливостей кожного учня заповнюється карта (табл. 1).

Таблиця 1

Карта для визначення рівня сформованості творчих можливостей учня

Творчі якості, що характеризують творчі можливості учня	Рівень прояву творчих якостей									Підсумкова оцінка
	експерт 1			експерт 2			експерт 3			
	В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Адекватна Я-концепція	+				+			+		С
Творчий інтерес, допитливість		+			+			+		С
Потяг до пошуку нової інформації, фактів		+				+			+	Н
Сміливість		+				+			+	Н
Самостійність	+				+		+			В
Готовність до ризику		+			+				+	С
Ініціативність	+				+		+			В
Впевненість у своїх силах і здібностях	+			+			+			В
Цілеспрямованість	+			+			+			В
Наполегливість	+				+			+		С
Працелюбність		+			+			+		С
Вміння довести почату справу до кінця		+				+			+	Н
Емоційна активність		+			+				+	С

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Проблемне бачення	+			+				+		В
Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей	+			+					+	С
Здатність до дослідницької діяльності	+				+			+		С
Розвинене уявлення, фантазія	+			+			+			В
Здатність до виявлення протиріч	+				+			+		С
Здатність до подолання інерції мислення		+			+				+	Н
Вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію		+			+			+		С
Здатність до міжособистісного спілкування			+			+			+	Н
Готовність пам'яті	+				+			+		С
Асоціативність пам'яті		+			+			+		С
Цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття	+			+			+			В
Дивергентність мислення	+				+			+		С
Точність мислення	+			+					+	С
Пошуково-перетворюючий стиль мислення			+		+			+		С
Альтернативність мислення	+			+			+			В

Примітка. В – високий рівень прояву творчих якостей; С – середній, Н – низький.

При заповненні карти високий, середній та низький рівні розвитку тієї чи іншої якості учня позначаємо відповідно літерами В, С, Н. У процесі заповнення карти можливе інтерв'ювання, використання анкет, запитання яких складені відповідно до змісту карти. Після визначення незалежних експертних оцінок виводиться середня оцінка, яка характеризує рівень прояву кожної якості.

Для достовірності характеристики результатів експериментальної роботи доцільно ввести коефіцієнти, які дозволяють кількісно оцінити рівень сформованості творчих можливостей учня.

Введемо такі позначення:

m – кількість показників, які мають високий рівень прояву;

p – кількість показників, які мають середній, рівень прояву;

n – кількість показників, які мають низький рівень прояву;

Q – загальна кількість показників.

Тоді: $Q = m + p + n$

Виходячи з визначення високого, середнього та низького рівнів прояву творчих якостей, можна вивести коефіцієнт рівня сформованості творчих можливостей учня:

$$k_{TMV} = \frac{m + \frac{1}{2}p}{Q}$$

Так, наприклад, для карти, наведеної в табл. 1, яка була заповнена для одного з учнів 8-го класу

$$m = 8; p = 15; n = 5; k_{ТМУ} = \frac{8 + \frac{1}{2} \cdot 15}{28} = 0,56$$

Якщо $k_{ТМУ}$ знаходиться між 0 та 0,33, то рівень сформованості творчих можливостей вважаємо низьким.

Якщо $k_{ТМУ}$ знаходиться між 0,33 та 0,66, то рівень сформованості творчих можливостей вважаємо середнім.

Якщо $k_{ТМУ}$ знаходиться між 0,66 та 1, то рівень сформованості творчих можливостей вважаємо високим.

Аналогічно можна визначити коефіцієнти рівней сформованості творчих можливостей і з окремих напрямків: за підсистемою спрямованості особистості на творчу діяльність; за підсистемою характерологічних особливостей особистості; за підсистемою творчих умінь; за підсистемою особливостей перебігу психічних процесів. Так у нашому випадку, в учня за наявною картою, можна стверджувати, що $k_{ТМУ}$ підсистеми спрямованості становить:

$$k_{ТМУ1} = \frac{0 + \frac{1}{2} \cdot 2}{3} = \frac{1}{3} \approx 0,33, \text{ де } m = 0; p = 2; n = 1, Q = 2 + 1 = 3$$

Це означає, що сформованість творчих якостей особистості підсистеми спрямованості знаходиться на межі між низьким і середнім рівнями.

$k_{ТМУ}$ підсистеми характерологічних якостей особистості становить:

$$k_{ТМУ2} = \frac{4 + \frac{1}{4} \cdot 4}{10} = 0,6, \text{ де } m = 4; p = 4; n = 2, Q = 10$$

У респондента виявлений середній рівень сформованості творчих якостей особистості другої підсистеми

$k_{ТМУ}$ підсистеми творчих умінь становить:

$$k_{ТМУ3} = \frac{2 + \frac{1}{2} \cdot 4}{8} = \frac{4}{8} = 0,5, \text{ де } m = 2; p = 4; n = 2, Q = 8$$

Отже, рівень сформованості творчих якостей підсистеми 3 для даного респондента є середній.

$k_{ТМУ}$ підсистеми перебігу психічних процесів становить:

$$k_{ТМУ4} = \frac{2 + \frac{1}{2} \cdot 5}{7} = \frac{4,5}{7} = 0,64, \text{ де } m = 2; p = 5; n = 0, Q = 7$$

Рівень сформованості творчих якостей, які характеризують особливості перебігу психічних процесів, у респондента є середній.

Аналізуючи, отримані кількісні результати, ми можемо зробити висновок про необхідність діяльності вчителів – предметників, класного керівника, керівника гурткової роботи, батьків, однокласників у напрямку розвитку творчих якостей цього респондента, в першу чергу з підсистеми спрямованості ($k_{ТМУ1} \approx 0,33$). Забезпечивши педагогічне керівництво розвитком таких якостей як: позитивне уявлення про себе (адекватну Я-концепцію); творчий інтерес, допитливість; потяг до пошуку нової інформації та фактів ми зможемо в подальшому прогнозувати розвиток творчих якостей особистості з нижчого рівня на вищий у інших підсистемах.

Знання творчих можливостей всіх учнів класу дає змогу проаналізувати *творчий портрет класного колективу* і дати обґрунтовані рекомендації вчителям, які працюють з даним класом, по застосуванню форм і методів розвитку учнів.

Описана методика педагогічної оцінки наявного рівня сформованих творчих якостей особистості учня, як

стверджує д.п.н. С.О.Сисоева, дозволяє наблизитися до вирішення проблеми керівництва діяльністю педагогічного колективу по формуванню та розвитку творчих можливостей учнів. Аналіз результатів педагогічної оцінки може бути основою для обґрунтованого комплектування різнорівневих, профільних класів, для індивідуалізації навчання, взагалі, для створення сприятливих умов для розвитку творчих можливостей кожного учня на уроці та в позаурочній діяльності.

На допомогу експертам у виставленні правильної оцінки наявного рівня сформованості кожної якості подаємо словничок тлумачень основних якостей особистості, які характеризують її творчі можливості. Для кожної якості у словничку визначені критерії оцінки, показники рівня та описаний кожен із трьох рівнів прояву: високий, середній, низький.

Частина 2

Словничок тлумачень основних якостей особистості, які характеризують її творчі можливості

Досліджуючи проблему формування творчої особистості учня, в першу чергу необхідно з'ясувати основний понятійний апарат. На нашу думку до нього входять: визначення творчої особистості, творчих можливостей та їх структура.

Творча особистість – це креативна особистість, яка в наслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідні для актуалізації творчого потенціалу людини додаткові мотиви, особистісні утворення, здібності, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності.

Творчі можливості – це відносно самостійна динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається та проявляється в творчій діяльності, і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з оточуючою дійсністю. Творчі можливості відображають індивідуальні особливості розвитку і прояву творчих якостей особистості і зумовлюють її здатність до творчості.

Творчі можливості – це сукупність 28 творчих якостей, які погруповані у такі чотири підсистеми:

1. Підсистема спрямованості:

- позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе (адекватна Я - концепція);
- творчий інтерес, допитливість;
- потяг до пошуку нової інформації, фактів.

2. Підсистема характерологічних особливостей особистості:

- сміливість;

- готовність до ризику;
- самостійність;
- ініціативність;
- впевненість у своїх силах та здібностях;
- цілеспрямованість;
- наполегливість;
- вміння довести почату справу до кінця;
- працелюбність;
- емоційна активність.

3. Підсистема творчих умінь:

- проблемне бачення;
- здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей;
- здатність до дослідницької діяльності;
- розвинуте уявлення, фантазія;
- здатність до виявлення протиріч;
- здатність до подолання інерції мислення;
- уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію;
- здатність до міжособистісного спілкування.

4. Підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів

- готовність пам'яті;
- асоціативність пам'яті;
- цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття;
- альтернативність мислення;
- дивергентність мислення;
- точність мислення;
- пошуково-перетворюючий стиль мислення.

1. Підсистема спрямованості особистості на творчу діяльність

Як відомо, щоб одержати результат, а тим паче досягти творчого, необхідний «двигун», або «пусковий механізм», який запустив би в роботу механізм мислення. Таким пусковим механізмом, «стартером» є мотиваційна сфера. Л.С. Виготський писав: «Мысль - еще не последняя инстанция ... Сама мысль рождается не из другой мысли, а из мотивирующей сферы нашего сознания, которая охватывает наше влечение и потребности, наши интересы и побуждения, наши аффекты и эмоции. За мыслью стоит аффектная и волевая тенденция. Только она может дать ответ на последнее «почему» в анализе мышления».

Мотивація - спонукання, яке викликає активність організму і визначає її спрямованість. Цей термін використовують в дослідженнях, коли з'ясовують причини і механізми цілеспрямованої поведінки людини. При цьому аналізують прояви потреб і інстинктів як джерел активності.

Досліджуючи проблему формування творчої особистості учня в умовах навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, на нашу думку, доцільно прийняти таке трактування **мотивації**. Це відносно стійка і індивідуально неповторна система мотивів. Мотив (від лат. *movere* – приводити в рух, штовхати).

Найбільш важливими характеристиками мотиваційної сфери творчої особистості учня в умовах сьогодення, як доведено в дослідженнях С.О.Сисоевої, є позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе (адекватна Я - концепція); творчий інтерес, допитливість; потяг до пошуку нової інформації, фактів.

Провідною якістю, яка впливає на формування, творчої особистості є позитивне уявлення про себе, свої

можливості, бажання пізнати себе.

Позитивне уявлення про себе, бажання пізнати себе (Адекватна Я - концепція) – відносно стійка значною мірою усвідомлена система уявлень людини про саму себе, на основі якої вона будує свої стосунки з іншими людьми і відноситься до себе. Розвиток адекватної Я - концепції є важливою умовою реалізації потенціальних можливостей учнів. Якщо навіть обдарована дитина не вміє об'єктивно оцінити свої можливості, особистісні якості і досягнення в навчально-творчій діяльності, тобто має занижену або завищену самооцінку, то вона, як правило, не тільки не реалізує своїх здібностей, а й може відійти в розряд невстигаючих учнів або захворіти «зоряною хворобою».

Структурно Я - концепція розглядається як сукупність настанов, спрямованих на самого себе і конкретизується через: образ - множину Я (уявлення індивіда про себе), самооцінку, потенціальну реакцію поведінки.

Критерії оцінки: самосвідомість, самооцінка і рівень домагань.

Показники рівня: ступінь сформованості відповідності один одному, вказаних критеріїв.

- *Високий рівень розвитку* – реальна оцінка себе, своїх можливостей, і місця серед інших людей (якщо самооцінка і оцінка оточуючих співпадають).

- *Середній рівень розвитку* – є більш-менш виражені розходження в реальній оцінці з тенденцією завищення або заниження її.

- *Низький рівень розвитку* – є великі розходження в відповідності, занижена або завищена оцінка самого себе.

Творчий інтерес, допитливість – форма прояву стійкої пізнавальної потреби особистості в знаннях, в оволодінні новими способами діяльності, яка забезпечує спрямованість на творчість.

Виявляється в гнучкому розумі, в прагненні глибше пізнати нове явище, незнайомий об'єкт, теоретичну суть проблеми, а також в умінні формулювати запитання.

Критерії оцінки: зацікавленість в пізнанні оточуючого середовища, незнайомих об'єктів, різних явищ, зацікавленість новими формами діяльності, нестандартними методами розв'язання проблем.

Показники рівня: ступінь стимулювання зацікавленості зовні.

Високий рівень – тривала нестимульована зовні зацікавленість.

Середній рівень – ситуативний прояв зацікавленості, зумовлений стимулюванням зовні. Зацікавленість є недовгочасною.

Низький рівень – зацікавленість відсутня, або якщо виникає, то тільки при активному стимулюванні зовні.

Потяг до пошуку нової інформації, фактів – чуттєве переживання потреби в оволодінні первинними емпіричними відомостями про суть проблеми, в результаті чого одержують знання, вірогідність яких уже доведена. Це потреба у задоволенні інформаційного голоду.

Критерій оцінки: усвідомлення потреби

Показники рівня: ступінь усвідомлення потреби.

- *Високий рівень* – потреба усвідомлена, відбувається самостійний пошук нової інформації з метою саморозвитку. Загострюється усвідомлення мети майбутньої дії і самостійна побудова її плану.

- *Середній рівень* – недостатнє усвідомлення або часткове усвідомлення потреби, необхідне початкове зовнішнє стимулювання.

- *Низький рівень* – потреба неусвідомлена, відсутній або слабо виражений самостійний пошук нової інформації. Необхідне активне стимулювання зовні.

2. Підсистема характерологічних особливостей особистості

Формування творчої особистості в значній мірі залежить від процесу формування певних особистісних якостей характеру. У шкільній практиці немало прикладів, коли учень має великі здібності, але вони лишаються нерозвиненими. Причина цього дуже часто у відсутності або нестійкості в учнів тих рис характеру, які можуть забезпечити розвиток творчих здібностей. Отже, для педагогічної оцінки рівня сформованості творчої особистості учня слід включити такі характерологічні особливості особистості.

Особистісні якості – це стійка сукупність суттєвих, значущих рис особистості, які проявляються і формуються в перебігу життя і свідомій діяльності. Особистісні якості зумовлюють розвиток здібностей, оскільки здібності розвиваються реалізуючись, а реалізація їх залежить від якостей особистості.

Сміливість – це якість особистості, яка характеризує здатність людини долати в собі почуття страху, невпевненості в успіху, пасування перед труднощами і несприятливими для нього наслідкам. Це риса, яка дозволяє особистості не відступати перед небезпекою.

Критерії оцінки сміливості – ініціатива, почин, готовність відстоювати власну точку зору в різних складних, дискусійних ситуаціях навчально-творчої діяльності. Діаметрально протилежними якостями є боягузтво, малодушність.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаних критеріїв.

- *Високий рівень* – постійний прояв самостійних рішучих дій, спрямованих на подолання труднощів.

- *Середній рівень* – ситуативний прояв самостійних рішучих дій, подолання труднощів відбувається з частковою сторонньою допомогою.

- *Низький рівень* – відсутній або слабо виражений самостійний прояв рішучих дій по подоланню труднощів. У складних ситуаціях учень пасує перед труднощами навіть зі сторонньою допомогою, може впасти в емоційну паніку.

Готовність до ризику (інтелектуального) характеризує здатність особистості до активної діяльності в умовах невизначеності. Готовність до ризику характеризує здатність особистості самостійно приймати відповідальні рішення і реалізовувати їх в складних ситуаціях (необхідність вибору єдино можливого рішення із декількох альтернатив).

Критерії оцінки: схильність до діяльності, результати якої невизначені; надання переваги нетрадиційним, ризикованим варіантам розв'язання навчальної проблеми.

Показники рівня: частота і рівень прояву названих критеріїв.

- *Високий рівень* – постійний, сміливий прояв схильності до діяльності в умовах невизначеності, без страху поразки. Перевага нетрадиційних способів розв'язання; швидке переключення на виконання або затримку дії.

- *Середній рівень* – ситуативний прояв схильності до діяльності в умовах невизначеності, обережність перед прийняттям рішення. Активність проявляється при підтримці та взаємодії з дорослими.

- *Низький рівень* – відсутня, або слабо виражена схильність до діяльності в умовах невизначеності, жах перед поразкою. Відмова приймати відповідальні рішення і реалізовувати їх навіть в присутності дорослих.

Самостійність – це вольова якість особистості, яка характеризується вмінням систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні.

Критерії оцінки: незалежність в оцінках, судженнях, діях. Проявляється в умінні спланувати власну діяльність і діяти відповідно власним поглядам, переконанням, власній точці зору з певної проблеми в найбільш сприятливому для особистості темпі.

Показники рівня: частота і міра прояву зазначених вище ознак.

- *Високий рівень* – постійний прояв вказаних ознак, рішучість в судженнях і діях, які здійснюються без сторонньої допомоги.

- *Середній рівень* – ситуативний прояв вказаних ознак, коливання, сумніви в відстоюванні власної точки зору. Обережність перед прийняттям рішення. Рішучі дії можливі при допомозі ззовні.

- *Низький рівень* – відсутність власної точки зору, позиції, орієнтація на оточуюче середовище. Судження, дії можливі при допомозі ззовні.

Ініціативність – це, упереджаючи зовнішній вплив, реагування на події конкретними пропозиціями і діями.

Критерії оцінки: ставлення учня до навчально-творчої діяльності, внутрішній потяг до її нових форм – **ініціатива**.

Показники рівня: міра прояву ініціативи.

- *Високий рівень* – прояв ініціативи за власним бажанням, розвинуте почуття нового, що виявляється в прагненні внести в навчальну діяльність досконаліші, більш продуктивні методи. Завзятість, намагання в кожній новій ситуації досягти нових успіхів, не зупиняться на досягнутому.

- *Середній рівень* – ситуативний прояв ініціативи.

• *Низький рівень* – відсутність прояву ініціативи, орієнтація на відомі вже методи діяльності або використання нових, які запропоновані іншою особою; відсутність завзятості та інтересу до нових форм діяльності.

Впевненість в своїх силах та здібностях – це оцінка власних сил і здібностей як достатніх для виконання того чи іншого завдання.

Критерії оцінки: почуття сумніву в оцінці власних сил і здібностей.

Показники рівня: міра відсутності сумніву.

• *Високий рівень* – адекватна оцінка сил і здібностей, надія тільки на себе; сумнів відсутній в повній мірі; діяльність напружена, без відволікань, інтенсивна, системна.

• *Середній рівень* – ситуативний прояв сумніву в оцінці власних сил і здібностей в залежності від ситуації.

• *Низький рівень* – постійний прояв сумніву; невпевненість, обережність, заниження своїх можливостей, що приводить до негативних результатів в діяльності.

Цілеспрямованість – це наявність суб'єктивної системи цілепокладання, потреба в усвідомленні цілей діяльності.

Критерії оцінки: прояв інтелектуальних і вольових зусиль до досягнення мети; прогнозування кінцевого результату своєї діяльності.

Показники рівня: частота і міра прояву зазначених вище ознак.

• *Високий рівень* – постійний прояв зусиль до досягнення мети, можлива навіть впертість. Постійне прогнозування, наявність проміжних цілей для досягнення кінцевого результату своєї діяльності. Адекватна оцінка власних сил і здібностей, надія тільки на себе.

• *Середній рівень* – ситуативний прояв, прогнозування діяльності без досягнення кінцевого результату; відсутність постановки проміжних цілей. Сумніви у правильності своїх дій.

• *Низький рівень* – відсутнє прогнозування власної діяльності; учень не виявляє інтелектуальних і волевих зусиль до досягнення мети, вчитель сам ставить мету і слідкує за її досягненням. Невпевненість, заниження своїх можливостей.

Наполегливість – це волева якість особистості, яка спрямована на неухильне досягнення поставленої мети, шляхом подолання будь-яких перешкод та ускладнень на шляху до неї.

Критерії оцінки: здатність учня докласти зусилля, щоб підпорядкувати свою поведінку майбутньому результату. Інколи навіть всупереч безпосередньо діючим в даний час спонуканням.

Показники рівня: частота і міра прояву зазначеної ознаки.

• *Високий рівень* – постійна готовність не відступати перед труднощами при досягненні мети.

• *Середній рівень* – ситуативні спроби по подоланню перешкод, відмова від досягнення поставленої мети лише після кількох невдач. Є потреба в словесній підтримці ззовні.

• *Низький рівень* – відмова від досягнення мети при найменшій перешкоді. Тільки безпосередня дія ззовні, як словесна так і практична допомога, веде до досягнення мети.

Вміння довести почату справу до кінця – характеризується здатністю особистості мобілізувати себе, цілеспрямовано, активно, використовувати всі свої можливості для досягнення проміжних і кінцевих

результатів, раціонально використовуючи при цьому час, сили і засоби.

Критерії оцінки: уміння допрацьовувати деталі і докладно доводити, вдосконалювати, надавати завершеного вигляду продукту діяльності.

Показники рівня: ступінь мобілізації особистості на досягнення мети, раціональність в використанні засобів, зусиль і часу, кількість завершених справ.

- *Високий рівень* – послідовність в виконанні і завершенні будь-якого завдання.

- *Середній рівень* – ситуативний вияв мобілізації, до завершеного вигляду доводяться лише ті завдання і справи, які цікавлять особистість. Для завершення інших завдань необхідні дії ззовні.

- *Низький рівень* – відсутня мобілізація особистості, розпочинає багато справ, але жодну не доводить до кінця; при відсутності інтересу до справи працює виключно під контролем керівника, вчителя.

Працелюбність – це риса характеру, яка полягає у позитивному ставленні особистості до процесу трудової діяльності.

Критерії оцінки: бажання, потреба особистості в діяльності, інтелектуальні почуття.

Показники рівня: частота прояву потреби в навчально-творчій діяльності, трудовій діяльності.

- *Високий рівень* – постійний прояв потреби в трудовій діяльності, праця з задоволенням; відповідальне і самостійне відношення до праці, що забезпечує можливість довести всі початі справи до кінця.

- *Середній рівень* – бажання працювати виникає ситуативно, необхідна словесна вказівка ззовні.

- *Низький рівень* – потреба в праці відсутня, властива лінь; необхідний постійний контроль ззовні за трудовою діяльністю.

Емоційна активність (Динамічна активність) особистості характеризує власну динаміку її діяльності (становлення, реалізацію і видозміну). Емоційна активність проявляється в особливостях виникнення, протікання і зникнення емоційних процесів безпосередньо в момент діяння.

Критерії оцінки: вираження емоційного фону діяльності за такими ознаками: радісний – байдужий; зацікавлений – індіферентний; спокійний – нервовий; впевнений – невпевнений.

Показники рівня: частота і ступінь виявлення названих вище ознак емоційного фону діяльності.

- *Високий рівень* – радісний, зацікавлений прояв емоційного фону в процесі діяльності; задоволення від самого процесу діяння. Спокійний впевнений хід дій до досягнення результату.

- *Середній рівень* – ситуативний прояв емоційного фону; задоволення творчою діяльністю проявляється не завжди.

- *Низький рівень* – емоційний фон байдужий, індіферентний, невпевнений; неадекватна емоційна реакція на деякі дії.

2. Підсистема творчих умінь

Проблемне бачення – це вміння усвідомити і побачити проблему.

Критерії оцінки: здатність до висування та усвідомлення проблеми, розв'язок якої веде до вирішення протиріччя – *високий рівень*. Самостійне усвідомлення лише деяких аспектів проблеми, формулювання проблеми за допомогою вчителя – *середній рівень*. Усвідомлення аспектів проблемної ситуації при поясненні вчителя,

формулювання проблеми разом з вчителем – *низький рівень*.

Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей – це здатність конструювати систему умовиводів, за допомогою яких на підставі фактів робиться висновок про об'єкти, явища, їх розвиток.

Критерії оцінки: вміння вийти за межі певних правил, змінити кут погляду на проблему, абстрагуватися від задачі; висунути (як правило, суб'єктивно) нові ідеї – *високий рівень*. Слаба система умовиводів, не всі мають практичне підкріплення, генерується значно обмежена кількість гіпотез; рідко висуваються суб'єктивно нові, оригінальні ідеї – *середній рівень*. Труднощі в аналізі причинно-наслідкового взаємозв'язку, умовиводи суперечливі, низька здібність до висування суб'єктивно нових ідей або їх відсутність – *низький рівень*.

Здатність до дослідницької діяльності – це здатність до знаходження нового засобами наукових досліджень.

Критерії оцінки: використання під час пошуку фактів, нової інформації найпростіших наукових методів дослідницької діяльності, вміння аналізувати літературу з конкретної проблеми; навчальну проблему – *високий рівень*. Існує інтерес до дослідницької діяльності, але вона здійснюється під керівництвом педагога – *середній рівень*. Наукові засоби майже не використовуються; відсутній потяг до дослідження проблем на науковому рівні – *низький рівень*.

Уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію – це уміння розділяти ціле на частини; поєднувати частини в єдине ціле; знаходити логічні взаємозв'язки між окремими частинами цілого.

Критерії оцінки: бачення складових частин будь-чого, уміння порівнювати предмети, поняття, усвідомлювати інформацію, виділяти головне, робити висновки – *високий*

рівень. Допущення помилок при поділі цілого на частини; самостійне усвідомлення інформації, головне змішується з другорядним – *середній рівень*. Відсутність самостійної здатності до аналізу; невміння виділити головне, робити грамотні висновки; робота на репродуктивному рівні – *низький рівень*.

Розвинуте уявлення, фантазія – це пізнавальний процес, який виражається у побудові образів.

Критерії оцінки: розвинена фантазія, яка дає можливість створювати багато образів та ідей, відтворювати пропущені ланки та факти в логічному ланцюгу; бурний прояв фантазії в оповіданнях, малюнках – *високий рівень*. Образи та ідеї більше пов'язані з первинними даними, більш однотипні; фантазія та уявлення не виходить за рамки реального – *середній рівень*. Фантазія носить переважно репродуктивний характер, образи будуються тільки на основі конкретного матеріалу, по аналогії з чимось – *низький рівень*.

Здатність до виявлення протиріч – це здатність бачити діалектичні протиріччя.

Критерії оцінки: володіння операціями по самостійному знаходженню нового, виключаючи старе, несумісного з цим новим – *високий рівень*. Знаходження протиріччя шляхом багаторазового порівняння при сторонній допомозі – *середній рівень*. Знаходження протиріч тільки під керівництвом вчителя – *низький рівень*.

Здатність до подолання інерції мислення – це можливість суб'єкта змінювати сплановану програму дій в умовах, які об'єктивно вимагають від нього перебудови.

Критерії оцінки: вільне подолання стереотипів мислення, аналіз розв'язку задачі з різних сторін, врахування об'єктивних умов – *високий рівень*. Утруднення при виході за межі умовності, але при сторонній допомозі швидке переключення від однієї

програми дій на іншу – *середній рівень*. Утруднення при виході за межі стереотипів навіть при сторонній допомозі – *низький рівень*.

Здатність до міжособистого спілкування – це здатність вступати в контакт з людьми результатом якого є взаємні зміни поведінки, діяльності, відносин, установок.

Критерії оцінки: при необхідності активно орієнтується на роботу в колективі, може організувати співробітництво – *високий рівень*. Тісні контакти з 3-4 особами, з іншими спілкується вибірково – *середній рівень*. Має тісні стосунки лише з однією особою, не виражена потреба в спілкуванні, можлива конфліктність стосунків; ізольованість від колективу – *низький рівень*.

3. Підсистема індивідуальних особливостей психічних процесів

Якщо творчі якості особистості підсистеми спрямованості, підсистеми характерологічних рис особистості та підсистеми творчих умінь вчителів може безпосередньо спостерігати в процесі навчальної діяльності учнів і визначати рівень їх сформованості за поданим словником тлумачень основних якостей особистості, то індивідуальні особливості психічних процесів вчителю «побачити» і адекватно оцінити складніше. Тут потрібна допомога шкільного психолога і визначення пакету тестових методик як доповнення до нашого словника.

Альтернативність мислення – це властивість мислення індивіда розв'язувати ситуацію вибору, аналізуючи різні думки, представити розв'язок у діаметральному ракурсі.

Критерії оцінки: нетрадиційне використання традиційних підходів при вирішенні творчих і навчальних завдань.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаного критерію.

Високий рівень: завжди і в повному обсязі.

Середній рівень: залежно від ситуації, частково.

Низький рівень: інколи, досить обмежено.

Дивергентність мислення – це мислення, яке характеризується *швидкістю, гнучкістю та оригінальністю*, тобто якостями, які дозволяють виявити розбіжності і сформулювати проблему.

Критерії оцінки: прояв при вирішенні навчальних проблем швидкості, гнучкості та оригінальності мислення.

Швидкість мислення – це здатність учня висловити максимальну кількість ідей, підходів до розв'язання проблем. Причому якість цих ідей не має значення.

Гнучкість мислення – це здатність висловлювати різноманітні ідеї і швидко переходити від одного поняття чи засобу діяльності до інших.

Оригінальність мислення – здатність висувати нові гіпотези, нестандартні ідеї. Оригінальність мислення проявляється, як правило у відповідях, які не збігаються із загальноприйнятими. Воно характеризується надзвичайністю, дотепністю, самостійністю та унікальністю винаходу.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаних характеристик мислення.

Високий рівень: завжди і в повному обсязі.

Середній рівень: залежно від ситуації, частково, нерідко буває необхідність в стимулюючих питаннях.

Низький рівень: інколи, досить обмежено при обов'язковій наявності стимулюючих запитань.

Точність мислення – це фіксація на розв’язуванні проблеми, утримання її змісту, здібність мислення знаходити найбільш відповідний розв’язок. Це здатність удосконалювати або надавати завершеного вигляду продукту власної діяльності.

Критерії оцінки: адекватність висновків умовам проблемної ситуації.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаної ознаки.

Високий рівень: висновки завжди адекватні умовам проблемної ситуації.

Середній рівень: висновки не завжди адекватні умовам проблемної ситуації. Необхідна часткова допомога ззовні.

Низький рівень: висновки адекватні умовам проблемної ситуації лише в окремих випадках за умови обов’язкової допомоги ззовні.

Пошуково-перетворюючий стиль мислення – це стиль мислення, який передбачає побудову власного дослідницького проекту і новоутворень у пізнавальній діяльності.

Критерії оцінки: пошукова активність і схильність до експерименту у процесі навчальної діяльності.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаних ознак.

Високий рівень: проявляється завжди і в повній мірі.

Середній рівень: проявляється частково, в залежності від ситуації. Для завершення експерименту потрібна часткова допомога ззовні.

Низький рівень: пошукова активність і схильність до експерименту проявляється дуже рідко при обов’язковому стимулюванні ззовні.

Асоціативність пам’яті – це встановлення зв’язків між віддаленими поняттями, явищами, об’єктами, теоріями на основі згаданого образу або ситуації.

Критерії оцінки: при розв'язуванні творчих і навчальних задач встановлюються зв'язки між віддаленими поняттями, явищами, об'єктами на основі згаданого образу або ситуації.

Показники рівня: частота і міра прояву встановлювати зв'язки.

Високий рівень: зв'язки встановлюються в будь-якій ситуації за будь-яких умов і в повному обсязі.

Середній рівень: зв'язки встановлюються самостійно лише в окремих ситуаціях і не в повному обсязі. Потрібна часткова допомога ззовні.

Низький рівень: встановлюються лише окремі зв'язки з обов'язковою допомогою ззовні.

Готовність пам'яті – це здібність зафіксувати інформацію, зберегти її й відтворити негайно або з часом при необхідності.

Критерії оцінки: впізнавання і відтворення необхідної інформації.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаних ознак пам'яті.

Високий рівень: впізнавання і відтворення необхідної інформації відбувається завжди і відразу самостійно.

Середній рівень: впізнавання і відтворення необхідної інформації відбувається відразу або з часом з частковою допомогою ззовні.

Низький рівень: впізнавання і відтворення необхідної інформації відбувається з часом при необхідності з обов'язковою допомогою ззовні.

Цілісність, синтетичність, свіжість і самостійність сприйняття – це здібність сприймати дійсність в цілому, не поділяючи її на дрібні, відносно незалежні частини, і незалежність їх відтворення; незалежність сприйняття установок і суджень інших.

Критерії оцінки: сприймання проблемної ситуації в цілому, самостійне конструювання розв'язання проблеми з окремих відносно незалежних частин.

Показники рівня: частота і міра прояву вказаних ознак.

Високий рівень: сприймання проблемної ситуації в цілому відбувається в умовах навчальної діяльності завжди і самостійно. Учень здатен самостійно і в повному обсязі конструювати розв'язання проблеми.

Середній рівень: ситуативний прояв вказаних ознак. Десь у половини спостережальних випадків – да, а у другій половині – ні.

Низький рівень: можливий прояв вказаних ознак частково і з обов'язковою допомогою ззовні.

Частина 3

Методики для визначення рівня сформованості творчих умінь та індивідуальних особливостей перебігу психічних процесів

Зауважимо, що для дослідження творчих можливостей особистості існують різні методи, які описані в роботах вітчизняних та зарубіжних авторів: В.І.Андрєєва, Д.Б.Богоявленської, М.В.Бодунова, Ю.З.Гільбуха, Дж.Гілфорда, У.Гласера, Р.М.Грановської, Л.Б.Єрмолаєвої-Томіної, В.М.Козленка, Б.П.Нікітіна, Я.О.Пономарьова, М.М.Поташника, В.М.Дружиніна, В.Д.Шадрікова та ін.. Для діагностики креативності (внутрішніх передумов для творчості) існують методики, в яких діяльність того, хто проходить випробування тестом на рівень розвитку творчих здібностей, або регламентується (Г.Айзек), або слабо регламентується (Я.О.Пономарьов), або не регламентується зовсім (Є.Торренс, Дж.Гілфорд, Д.Б.Богоявленська).

Наведемо приклади деяких методик для виявлення рівня сформованості творчих умінь (підсистема 3) та індивідуальних особливостей перебігу психічних процесів (підсистема 4) [3, 4, 5, 6, 11, 13, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24] для учнів початкових класів.

Творчі уміння

1. Проблемне бачення

Для визначення нижче перелічених творчих якостей особистості ми рекомендуємо по два-три тести на вибір дослідника.

1. Тест «Використання предметів».

Інструкція: Як можна використати звичайний предмет – цвях (цегла, порожня консервна банка, газета). Напишіть якомога більше призначень.

Оцінюються: Продуктивність виконання завдань шляхом підрахування кількості відповідей за даний інтервал часу.

Гнучкість – кількість переключень з одного об'єкту на інші.

Оригінальність – по частоті даної відповіді в однорідній групі.

Якщо 15% з них дає однакову відповідь, то оцінка за оригінальність 0 балів, якщо менше 1% – 4 бали, від 1% до 2% – 3 бали. Індивідуальні показники співставляються з груповими.

Наприклад, респондент Дмитро Д., учень другого класу, відповів: забивати у стіну для картини, забивати у дерево – буде рація, кидати на міткість камінцями, зробити вертушку, повітряні годинники. Результати: легкість – 5 призначень, гнучкість – 4 переключення, оригінальність – 3 бали ("рація") – рівень розвитку проблемного бачення – середній.

2. Тест Гілфорда й Торренса. Субтест «Слова»

Субтест проводиться індивідуально.

Інструкція: «Придумайте слова, які починаються або закінчуються певним складом.

1 частина: придумай слова, які починаються на склад «по», наприклад «подих». На відповідь дається 2 хвилини.

2 частина: придумай слова, які закінчуються складом «ка», наприклад «сумка». На відповідь дається 2 хвилини».

Час виконання всього субтеста – 4 хвилини.

Оцінювання: середнє число придуманих слів (кожного типу) – 5 на вибірку 100 чоловік (за дослідженням Олени Тунік, кандидата психологічних наук, доцента кафедри психології Університету педагогічної майстерності, м. Санкт-Петербург).

Розкид слів - від 0 до 20.

Результати виконання субтеста оцінюється в балах. Є два показники:

1) *Швидкість* – загальне число наведених слів: 1 слово – 1 бал

$B = n$, де B – показник швидкості, n – загальне число слів.

Варто викреслити повторювані слова, а також не враховувати неадекватні слова.

2) *Оригінальність* – число оригінальних слів, наведених один раз на вибірку 30-40 чоловік: 1 оригінальне слово – 5 балів.

$Op = 5k$, де Op – показник оригінальності, k – число оригінальних слів.

$T = n + 5k$, де T – сумарний показник субтеста.

Висновки про рівень розвитку:

0-47 (0%-30%) - низький рівень;

48-95 (31%-70%) - середній рівень;

96-120 (71%-100%) - високий рівень.

2. Здатність до висування гіпотез, оригінальних ідей

1. Тест «Виведення наслідків»

Інструкція: «Що трапиться, коли дощ буде йти, не закінчуючись?» (Весна зовсім не наступить? Всі домашні тварини зникнуть?). **Оцінюються** результати аналогічно тесту «Використання предметів».

Наприклад, учениця 2 класу відповіла: «Земля розмокне, перетвориться у болото, потонуть люди, будинки, тварини, риби не загинуть, можна побудувати ракету і полетіти до якоїсь планети, їсти риб і пити воду». Результати: легкість – 7, гнучкість – 4, оригінальність – 4 бали («болото»). Рівень розвитку здібностей до висування гіпотез, оригінальних ідей – високий(В).

2. Тест «Аналогії»

Інструкція: «Продовж наступні судження:

- 1) Стіл виготовляється з дерева, вікно - ....
- 2) Птах літає, риба - ....
- 3) У палки кінець тупий, у ножа - ...
- 4) Сантиметр короткий, кілометр - ....»

Правильні відповіді:

- 1) із скла; скла та дерева;
- 2) плаває;
- 3) гострий; дуже гострий;
- 4) довгий; довше;

Зараховуються – мінімум 3 правильні відповіді.

3. Здатність до дослідницької діяльності

1. Методика «Круглі окуляри».

Інструкція: «Уявіть собі, що ви наділи «круглі окуляри», через які ви здатні побачити лише круглі предмети. Подивіться навколо себе і запишіть що ви

побачили». Оцінюється аналогічно тесту «Використання предметів».

Наприклад, учень 2 класу відповів: «Голова, стаканчик, листя, буква «о», брилок, пляшка, мандарин, малюнок на пеналі, форми у трафаретках, ручка, гвинтик». Результати: *легкість* – 11, *згучкість* – 11, *оригінальність* – 4 бали. Рівень розвитку даної здібності – високий.

2. Методика «Чого не вистачає на малюнках?»

Суть цієї методики полягає в тому, що дитині пропонується серія малюнків. На кожному малюнку цієї серії не вистачає якоїсь суттєвої деталі.

Інструкція: «Якнайшвидше визнач і назви відсутню деталь».

Той, хто проводить психодіагностику за допомогою секундоміра фіксує час, який дитина витрачає на виконання всього завдання. Час роботи оцінюється в балах, які потім являються основою для висновку про рівень розвитку сприймання дитини.

Оцінка результатів:

10 балів — дитина виконала завдання за час, менший, ніж 25 сек, назвавши при цьому всі 7 предметів, яких не вистачає на малюнку;

8-9 балів — час пошуку дитиною всіх предметів, яких не вистачає від 26 до 30 сек.;

6-7 балів — час пошуку дитиною всіх предметів, яких не вистачає від 31 до 35 сек.;

4-5 балів — час пошуку дитиною всіх предметів, яких не вистачає від 36 до 40 сек.;

2-3 бали — час пошуку дитиною всіх предметів, яких не вистачає від 41 до 45 сек.;

0-1 бал — час пошуку дитиною всіх предметів, яких не вистачає склав у цілому більше, ніж 45 сек.

Висновки про рівень розвитку:

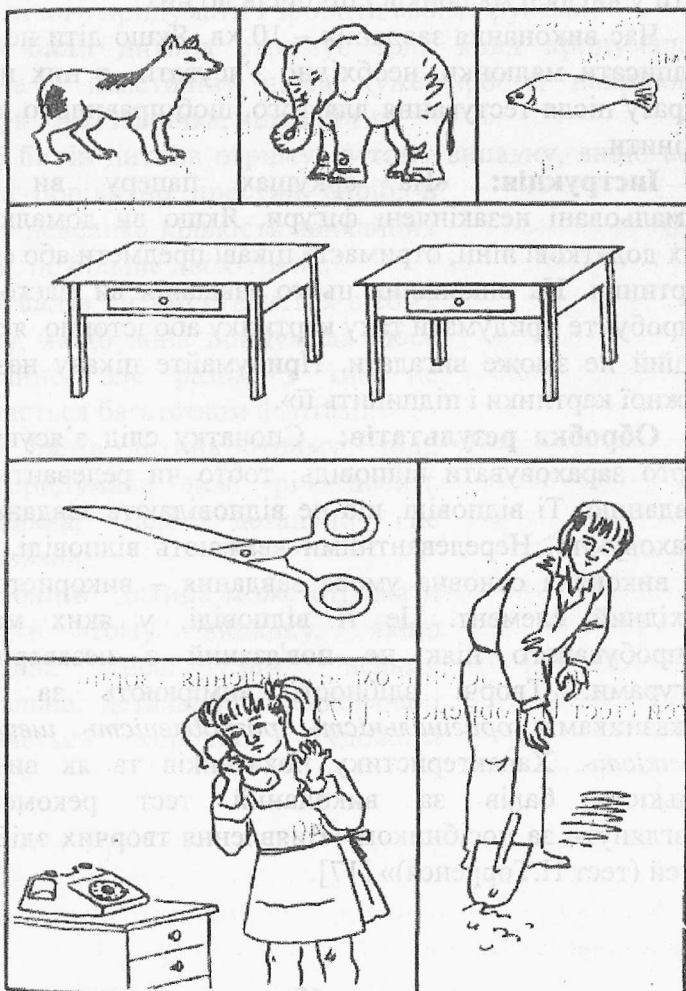
10 балів - дуже високий;

8-9 балів - високий;

4-7 балів - середній;

2-3 бали - низький;

0-1 бал - дуже низький.

4. Розвинена уява, фантазія

1. Тест Торренса «Закінч малюнок»

Завдання «Закінч малюнок» являє собою другий субтест фігурної батареї тестів творчого мислення П.Торренса і призначений для виявлення творчих здібностей дітей.

Відповіді на завдання цих тестів випробувані повинні дати у вигляді малюнків і підписів до них.

Час виконання завдання – 10 хв. Якщо діти не змогли підписати малюнки, необхідно з'ясувати в них ці назви одразу після тестування для того, щоб правильно потім їх оцінити.

Інструкція: «На аркушах паперу ви бачите намальовані незакінчені фігури. Якщо ви домалюєте до них додаткові лінії, отримаєте цікаві предмети або сюжетні картинки. На виконання цього завдання ви маєте 10 хв. Спробуйте придумати таку картинку або історію, яку ніхто інший не зможе вигадати. Придумайте цікаву назву для кожної картинки і підпишіть її».

Обробка результатів: Спочатку слід з'ясувати, чи варто зараховувати відповідь, тобто чи релевантна вона завданню. Ті відповіді, що не відповідають завданням, не враховують. Нерелевантними вважають відповіді, у яких не виконана основна умова завдання – використовувати вихідний елемент. Це ті відповіді, у яких малюнок випробуваного ніяк не пов'язаний з незавершеними фігурами. Творчі здібності вимірюють за такими показниками: *оригінальність, розробленість, швидкість, гнучкість*. Характеристику показників та як визначати кількість балів за виконаний тест рекомендуємо розглянути за посібником «Виявлення творчих здібностей дітей (тест П.Торренса)» [17].

2. Методика «Скульптура»

Дитині пропонується набір пластиліну і така інструкція: «За 5 хв. змайструй який-небудь виріб, виліпи його з пластиліну».

Фантазія дитини оцінюється від 0 до 10 балів.

0-1 бал ставиться дитині в тому випадку, якщо за відведений для виконання завдання час (5 хв.) вона так і не змогла нічого придумати і зробити своїми руками;

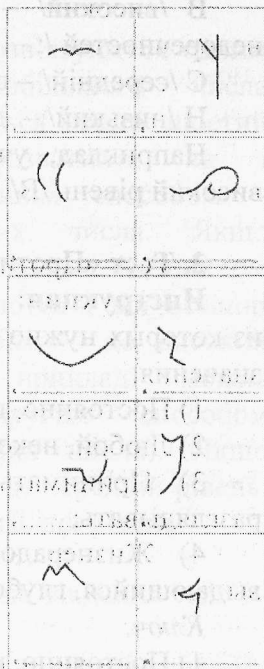
2-3 бали дитина отримує тоді, коли придумала і виліпила з пластиліну щось дуже просте, наприклад, кулька, кубик, паличка, кільце і т.п.;

4-5 балів дитина отримує в тому випадку, якщо вона зробила порівняно простий виріб, в якому є невелика кількість звичайних деталей, не більше двох-трьох;

6-7 балів дитині ставиться в тому випадку, якщо вона придумала щось незвичайне, але разом з тим не відрізняється багатством фантазії;

8-9 балів дитина отримує тоді, коли придумана нею річ досить оригінальна, але детально не опрацьована;

10 балів дитина може отримати лише в тому випадку, якщо придумана нею річ вельми оригінальна, детально опрацьована і відрізняється хорошим художнім смаком.

5. Здатність до виявлення протиріч

1. Методика: «Знайди недоречності»

Інструкція: «Напишіть номери речень, в яких ви помітили недоречності: 1. Під вечір дівчинка вийшла в сад і побачила як краплі роси переливаються на сонці. 2. Після сніданку діти побігли на море купатися і побачили таку красиву на воді доріжку від Місяця. 3. Було холодно і ми одягнулися тепло, щоб не замерзнути. 4. Хлопець розповідав, що дорога від його села спускалася до міста, а від міста – спускалася до села. 5. Один інженер говорив, що чим більше вагонів у поїзді, тим швидше поїзд їде.

Результати оцінюються за трьома рівнями:

В /високий/ – немає помилок / немає непомічених недоречностей /;

С /середній/ – одна помилка;

Н /низький/ – дві та більше помилок;

Наприклад, учениця 2 класу відповіла «1,2,4,5» - високий рівень /В/.

2. Тест «Противоположности»

Інструкція: «В каждом из 4-х заданий есть 5 слов, из которых нужно выбрать 2, имеющих противоположные значения:

- 1) Постоянно, всегда, стойко, неторопливо, никогда;
- 2) Любой, некоторый, какой-нибудь, этот, никакой;
- 3) Принимать, тратить, сомневаться, отбрасывать, разглядывать;
- 4) Жизнерадостный, незаметный, проникновенный, выдающийся, глубокий»;

Ключ:

- 1) Постоянно, всегда, стойко, неторопливо, никогда;
- 2) Любой, некоторый, какой-нибудь, этот, никакой;
- 3) Принимать, тратить, сомневаться, отбрасывать, разглядывать

4) Жизнерадостный, незаметный, проникновенный, выдающийся, глубокий.

Зачет – минимум 3 правильных ответа.

6. Здатність до подолання інерції мислення

1. Методика: «Склади приклади»

Інструкція: «На таблиці ліворуч написані числа, з яких необхідно скласти приклад. У правому стовпчику подана відповідь до прикладу. Складіть з цими числами приклади».

4, 9, 2	3	Перші 5 прикладів розв'язуються одним способом: від найбільшого числа послідовно віднімаються менші; шостий приклад можна розв'язати, як і попередні, або легшим способом – додати два менших числа. Якщо піддослідний помічає це і виконує шостий приклад, а потім і всі останні раціональним способом – це високий рівень. Восьмий приклад можна виконати лише другим способом (додавши два менших числа). Якщо учень виконує його - це середній рівень, в іншому випадку - низький рівень.
5, 8, 2,	1	
3, 9, 4	2	
5, 9, 3	1	
2, 7, 4	1	
1, 6, 2	3	
5, 10, 3	2	
3, 9, 4	7	
1, 8, 1	2	
3, 8, 1	4	

Наприклад, учениця 2 класу виконала завдання так: $9-2-4=3$; $8-2-5=1$; $9-3-4=2$; $9-5-3=1$;

$7-4-2=1$; $1+2=3$; $5-3=2$; $3+4=7$; $1+1=2$; $3+1=4$. Це високий рівень.

2. Методика «Розв'язи задачі»

Інструкція: «Уявіть, що вам необхідно набрати 100л води, але ви не маєте посудини такої ємності. У вас є тільки 3 посудини : А – 21л; В – 127л і С – 3л. Щоб налити 100л води, необхідно наповнити повністю посудину В, потім вилити із неї частину води в посудину А (заповнити її повністю) і вилити з посудини В ще частину води в посудину С (заповнити повністю двічі). Таким чином, необхідно виконати наступні дії: $127-21-3-3=100$. Розв'язок можна записати у вигляді формули В-А-2С. Розв'язи 10 подібних задач в тому порядку, в якому вони приведені нижче. Арифметичні дії виконуй письмово».

Номери задач	Ємність посудини, л			Необхідна кількість води, л
	А	В	С	
1	3	21	8	2
2	8	15	1	5
3	6	18	5	2
4	9	20	3	5
5	2	17	4	7
6	7	16	2	5
7	2	19	5	7
8	8	13	2	6
9	7	18	4	3
10	5	28	6	11

Обробка результатів: Перші п'ять задач розв'язуються тільки на основі вищенаведеної формули. Це так звані *установчі* задачі. Їх завдання – встановити психологічну інерцію у відношенні до розв'язування задач даного типу.

Задачі 6-7 – *діагностичні*. Вони розв'язуються як на основі вказаної вище формули, так і більш раціональним шляхом (A+C або A-C). На цих задачах проявляється максимальна здатність протистояти дії психологічної інерції. Якщо учень здогадався скористатися більш простим способом розв'язання, це означає, що його мислення відрізняється досить високою гнучкістю.

Задача 8 – *критична*. Вона розв'язується тільки за формулою A-C. Деякі учні настільки знаходяться під психологічною інерцією, що не можуть побачити новий спосіб розв'язання. Одні, порушуючи інструкцію, залишають дану задачу і починають розв'язувати задачі 9 і 10. Інші, самі того не помічаючи, просто «підганяють» розв'язок під відповідь. І ті, й інші оцінюються як максимально «негнучкі».

Останні задачі (9 і 10) належать до того ж типу, що й задачі 6 і 7. Їх завдання – перевірити, наскільки звільнились від психологічної інерції ті учні, які розв'язали критичну задачу. Одні учні розв'язують задачі 9 і 10 вже більш раціональним способом, а інші знову повертаються на попередній, нераціональний шлях. Такою є сила психологічної інерції.

Висновки про рівень розвитку:

Рівень мимовільної гнучкості: учень при розв'язуванні задач 6 і 7 за власною ініціативою змінює спосіб дії на більш раціональний.

Рівень викликаної гнучкості: учень застосовує установчий спосіб розв'язування аж до критичної задачі. При розв'язуванні останньої він переходить до більш

раціонального способу і продовжує використовувати його при розв'язуванні діагностичних задач другої групи.

Рівень відновлюючої інерції: це учні, які, по-перше, при розв'язуванні задач 6 і 7 користувались установчим способом, по-друге, при розв'язуванні критичної задачі перейшли на більш простий (єдиний можливий в даному випадку) спосіб і, по-третє, при розв'язуванні задач 9 і 10 знову повернулися до установчого способу. Іншими словами, ці учні проявляють жорсткість мислення.

Рівень стійкої інерції: учні розв'язують всі задачі установчим способом. Вони пропускають задачу 8, або механічно «підганяють» її розв'язок під подану відповідь.

7. Уміння аналізувати, синтезувати та інтегрувати інформацію

1. Методика: «Числовий ряд»

Інструкція: «Закінчить числові ряди:

1 3 5 7 _ _

1 5 1 2 9 6 _ _

9 1 9 2 9 3 _ _

5 3 6 4 7 5 _ _

3 5 5 7 9 9 _ _»

Висновки про рівень розвитку:

без помилок – високий рівень;

одна помилка – середній рівень;

дві та більше – низький рівень.

Крім того, для виявлення цієї здібності можна застосовувати анаграми.

2. Методика "Исключение понятий"

Інструкція: «Перед тобою бланк с 17 рядами слів. В каждом ряду четыре слова объединены общим родовым понятием, пятое к нему не относится. За 3 минуты найди эти слова и вычеркни их.

1. Василий, Федор, Семен, Иванов, Петр.
2. Дряхлый, маленький, старый, изношенный, ветхий.
3. Скоро, быстро, поспешно, постепенно, торопливо.
4. Лист, почва, кора, чешуя, сук.
5. Ненавидеть, презирать, негодовать, возмущаться, понимать.
6. Темный, светлый, голубой, яркий, тусклый.
7. Гнездо, нора, курятник, сторожка, берлога.
8. Неудача, волнение, поражение, провал, крах.
9. Успех, удача, выигрыш, спокойствие, неудача.
10. Грабеж, кража, землетрясение, поджог, нападение.
11. Молоко, сыр, сметана, сало, простокваша.
12. Глубокий, низкий, светлый, высокий, длинный.
13. Хата, шалаш, дым, хлев, будка.
14. Береза, сосна, дуб, ель, сирень.
15. Секунда, час, год, вечер, неделя.
16. Смелый, храбрый, решительный, злой, отважный.
17. Карандаш, ручка, рейсфедер, фломастер, чернила».

Ключ

1. Василий, Федор, Семен, Иванов, Петр.
2. Дряхлый, маленький, старый, изношенный, ветхий.
3. Скоро, быстро, поспешно, постепенно, торопливо.
4. Лист, почва, кора, чешуя, сук.
5. Ненавидеть, презирать, негодовать, возмущаться, понимать.
6. Темный, светлый, голубой, яркий, тусклый.
7. Гнездо, нора, курятник, сторожка, берлога.

8. Неудача, вѣднення, поражение, провал, крах.
9. Успех, удача, виигрыш, енежѳетвие, неудача.
10. Грабеж, кража, землетрясение, поджог, нападение.
11. Молоко, сыр, сметана, еалѳ, простокваша.
12. Глубокий, низкий, еветлнй, высокий, длинный.
13. Хата, шалаш, дым, хлев, будка.
14. Береза, сосна, дуб, ель, еирень.
15. Секунда, час, год, вечер, неделя.
16. Смелый, храбрый, решительный, элей, отважный.
17. Карандаш, ручка, рейсфедер, фломастер, чернилна.

Оценка выставляется по 9-балльной системе с помощью следвующей таблицы:

Оценка в баллах	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Кол-во правильн. ответов	17	16	15	14	12-13	11	10	9	8

Для дослідження уміння аналізувати, синтезувати та інтегрувати інформацію та визначення рівня точності мислення рекомендуємо використовувати методику «Прогресивні матриці Равена»

Інструкція: Роздайте дітям підписані бланки та малюнки тестових завдань і сформулюйте завдання: «Діти, погляньте на малюнки і знайдіть ось такий», - покажіть дітям у збільшеному вигляді тренувальну задачу І. «Тут намальовано килим, з якого вирізали шматочок. Нам

потрібно його знайти серед шести можливих варіантів відповіді. (діти з допомогою вчителя шукають необхідний шматочок). Діти, тепер погляньте на цей килим (тренувальна задача 2). Покладіть пальчик на той шматочок, який слід вставити на порожнє місце, щоб у нас вийшов красивий візерунок на килимі.

Діти, розкрийте бланки. Під час виконання роботи треба буде обвести кружечком правильну відповідь. Час виконання – 30 хвилин».

Оцінювання: За кожну правильну відповідь нараховуються бали за Контрольним бланком

Контрольний бланк

Номер завдання	Номер правильної відповіді	Бали за відповідь	Номер завдання	Номер правильної відповіді	Бали за відповідь
1	4	1	16	5	6
2	1	3	17	7	6
3	6	1	18	1	5
4	6	5	19	3	5
5	1	3	20	3	7
6	5	5	21	8	7
7	2	2	22	5	8
8	1	3	23	1	6
9	1	5	24	5	7
10	5	4	25	7	4
11	4	6	26	8	7
12	4	6	27	1	8
13	8	4	28	2	7
14	3	7	29	1	8
15	7	3	30	3	6

Після підрахунку загальної кількості балів за правильні відповіді з допомогою таблиці перерахунку, наведеної нижче, отримуємо остаточну оцінку.

Оцінка	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Сума балів	143	129-142	115-128	101-114	87-100	73-86	59-72	45-58	44

Більшість учнів до середини другого року навчання успішно працюють у межах 12-ти завдань. Частині дітей певний час залишаються доступними перші шість завдань. Цей результат свідчить про здатність дитини здійснювати лише елементарний аналіз: виділяти, абстрагувати властивості предметів як самостійні об'єкти розгляду. Просунутість до 13-го завдання свідчить про хороший розвиток базових характеристик візуального мислення, здатність дитини успішно оперувати малюнками і схемами та співвідносити їх зі словесними схемами. Принципово важливим з точки зору здатності до засвоєння знань є результати дитини виділяти внутрішні закономірності розвитку у наочно представленій інформації.

Бланк відповіді

Завдання 1 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 2 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 3 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 4 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 5 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 6 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 7 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 8 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 9 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 10 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 11 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 12 – 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Завдання 13 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 14 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 15 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 16 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 17 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 18 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 19 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 20 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 21 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 22 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 23 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 24 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 25 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 26 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 27 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

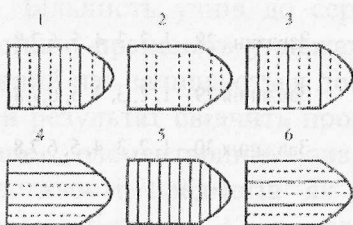
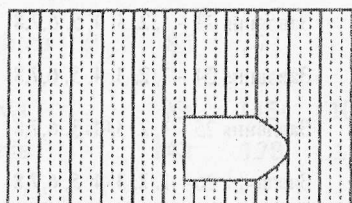
Завдання 28 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Завдання 29 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

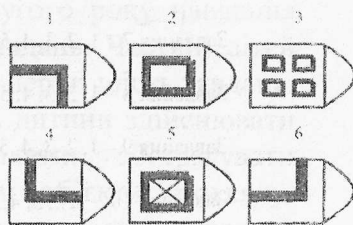
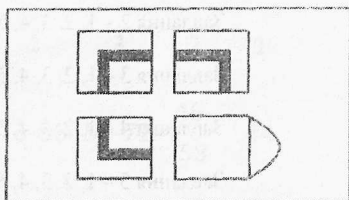
Завдання 30 – 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

Стимульний матеріал до методики Дж.Равена

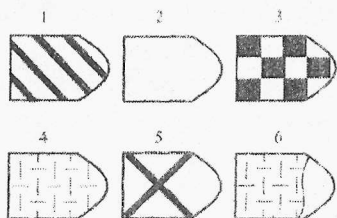
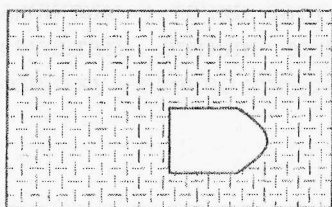
Тренувальна задача 1

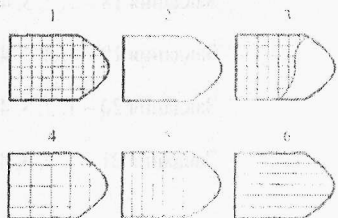
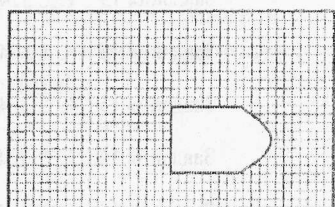
Тренувальна задача 2

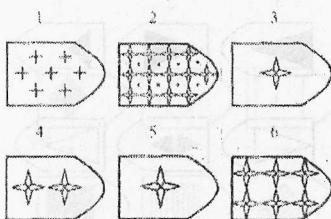
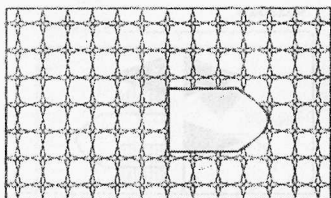
Завдання 1

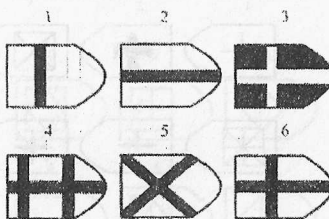
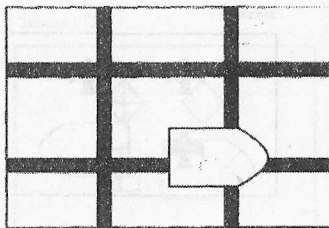
Завдання 2

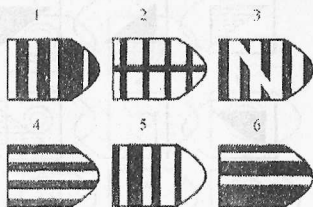
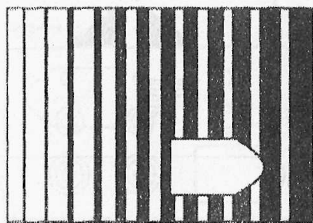
Задания 3

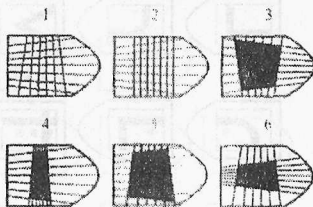
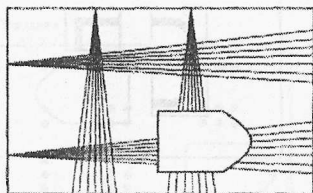
Задания 4

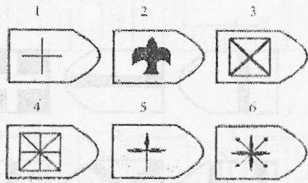
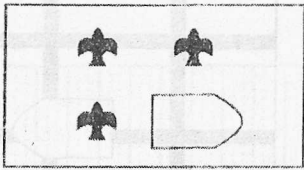
Задания 5

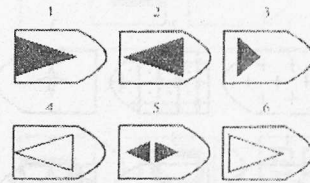
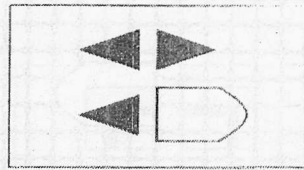
Задания 6

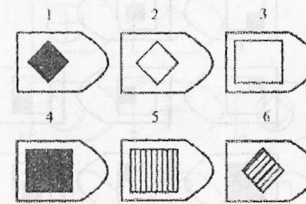
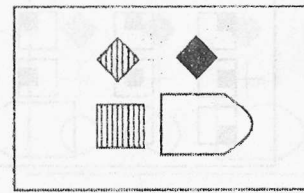
Завдання 7

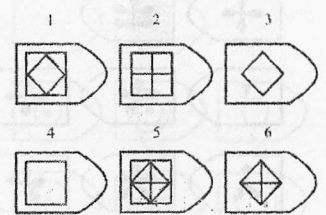
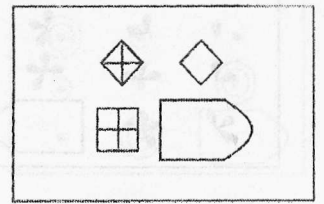
Завдання 8

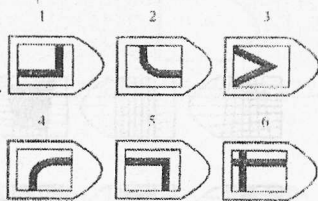
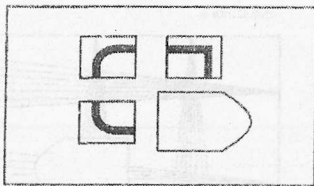
Завдання 11

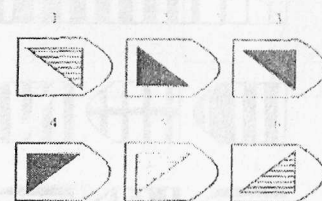
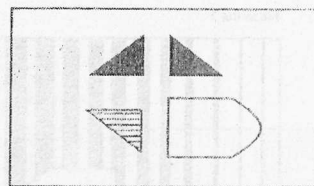
Завдання 12

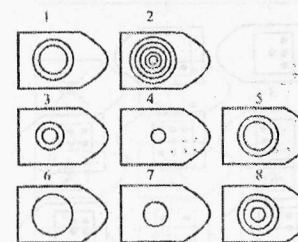
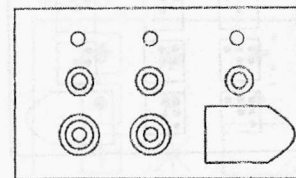
Завдання 9

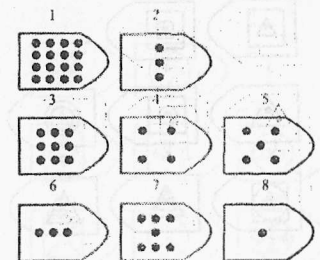
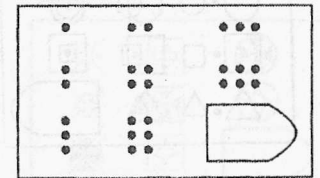
Завдання 10

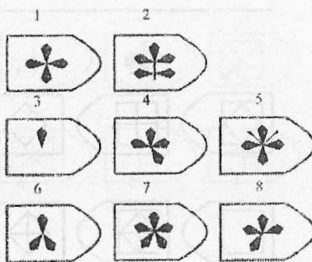
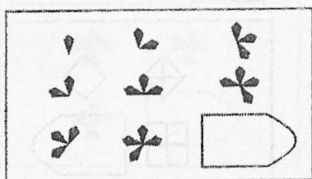
Завдання 13

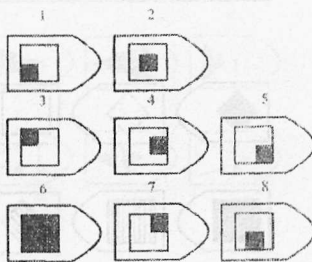
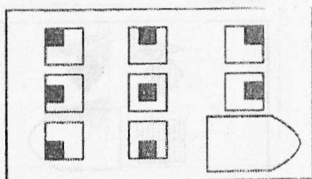
Завдання 14

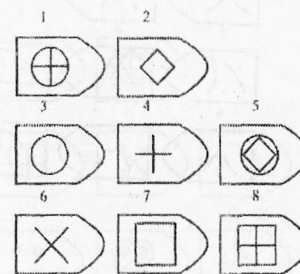
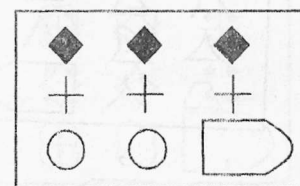
Завдання 15

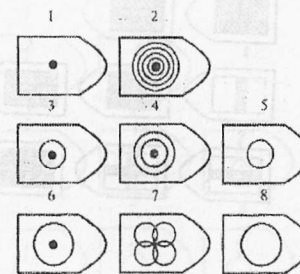
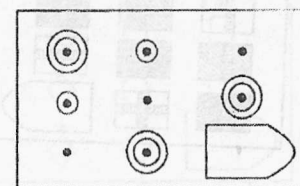
Завдання 16

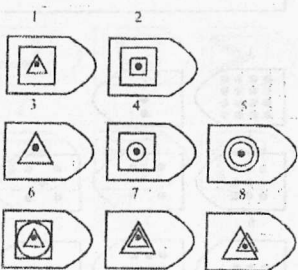
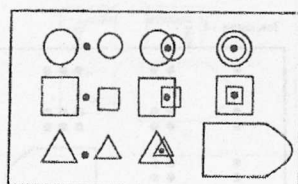
Завдання 19

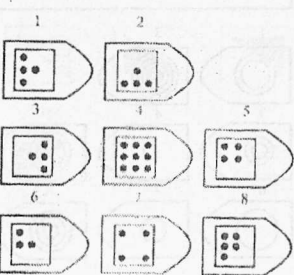
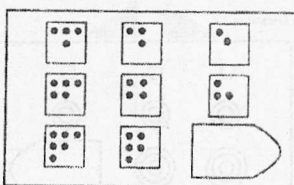
Завдання 20

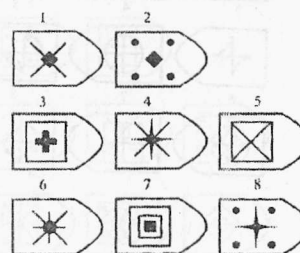
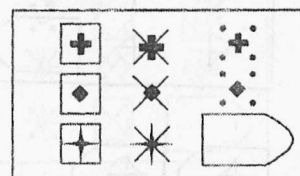
Завдання 17

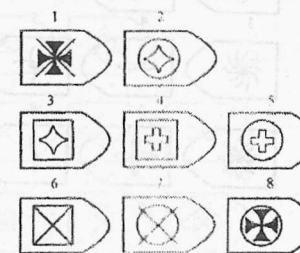
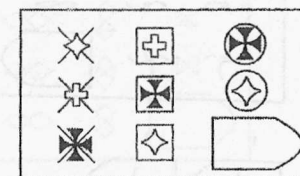
Завдання 18

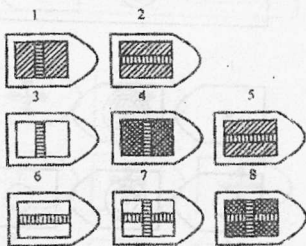
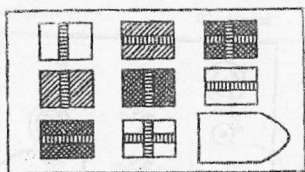
Завдання 21

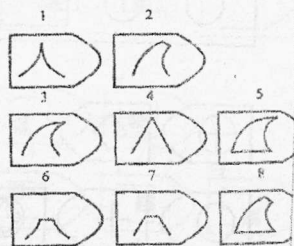
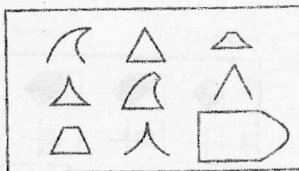
Завдання 22

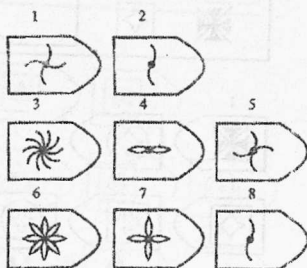
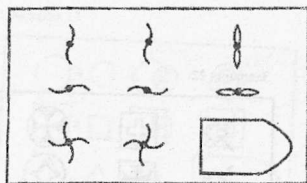
Задания 23

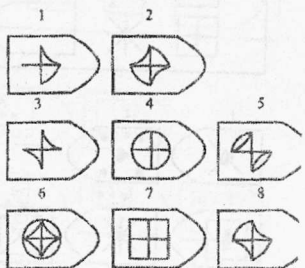
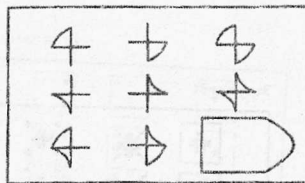
Задания 24

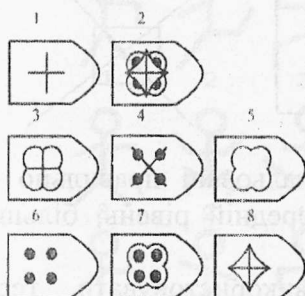
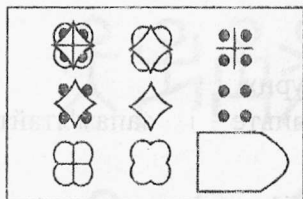
Задания 25

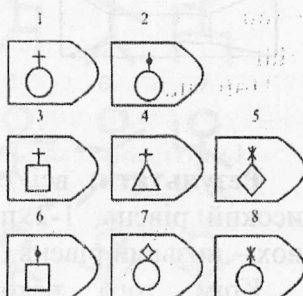
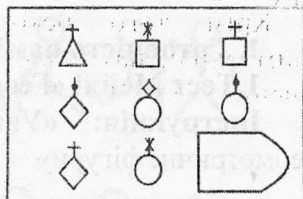
Задания 26

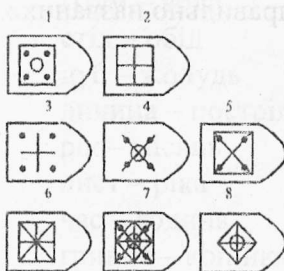
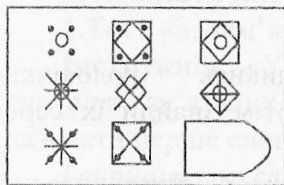
Завдання 27

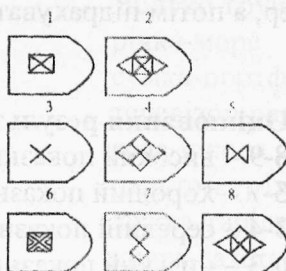
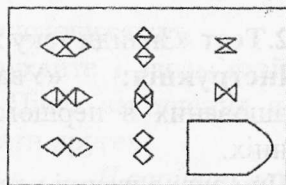
Завдання 28

Завдання 29

Завдання 30

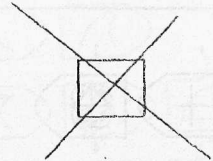
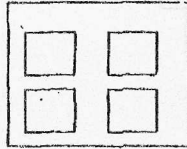
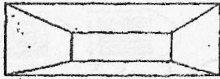

Психічні процеси

1. Готовність пам'яті

1. Тест Мейлі «Геометричні фігури»

Інструкція: «Уважно розгляньте і запам'ятайте геометричні фігури»

Результати: всі елементи намальовані правильно – високий рівень, 1-2 помилки – середній рівень, більше двох – низький рівень.

Крім того рекомендуємо використовувати тест «мимовільна пам'ять» [12, с.194-206] та методики «Закінчи речення» [5, с.79].

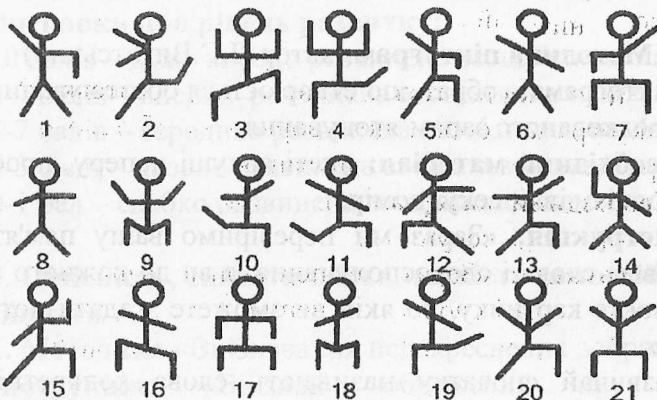
2. Тест «Знайди таку ж фігуру»

Інструкція: «Уважно роздивись чоловічків, розташованих в першому ряді, а потім знайди їх серед останніх.»

При знаходженні кожної фігурки необхідно записати її номер, а потім підрахувати кількість правильно названих».

Оцінювання результатів:

- 8-9 – високий показник;
- 5-7 – хороший показник;
- 3-4 – середній показник;
- 0-3 – низький показник.

2. Асоціативність пам'яті

1. Тест «Запам'ятовування смислових пар»

Інструкція: «Уважно прослухайте і запам'ятайте 10 пар слів, зв'язаних по смислу. Після закінчення я буду називати перше слово, а ви – писати друге».

I варіант пар слів:

Шум – вода
стіл – обід
дуб – жолудь
дичина – постріл
рік – місяць
лист – ріка
час – година
гривня – копійка
ліс – ведмідь
ніж – виделка

II варіант пар слів:

Яблуко-груша
річка-море
сумка-портфель
телевізор-радіо
ясла-школа
пальто-куртка
ложка-тарілка
книга-газета
ручка-олівець
дерево-трава

У нормі відтворення повинно бути 100%. Вважається, що, якщо, наприклад, дитина відтворила 7 пар слів, відтворення – 70% і так далі.

Оцінювання результатів: 1 помилка – високий рівень, 2-3 помилки – середній рівень, більше трьох помилок – низький рівень.

2. Методика піктограм (автор Л.С.Виготський)

Піктограма – образ, що створюється обстежуваним для опосередкованого запам'ятовування.

Необхідний матеріал: чисті аркуші паперу, прості та кольорові олівці, секундомір.

Інструкція: «Зараз ми перевіримо вашу пам'ять. Я назву вам слова і словосполучення, а ви до кожного слова намалюєте картинку, по якій ви зможете згадати потім це слово».

Зазвичай спочатку називають слова конкретнішого змісту, а потім, переконавшись, що досліджуваному доступне виконання завдання, переходять до абстрактних слів, наприклад: веселе свято, важка робота, смачна вечеря, подарунок, хвороба, засмучення, щастя, любов, розвиток, обман, перемога, подвиг, спрага, дружба, війна, байдужість.

Через 40 хв. учні відтворюють матеріал, підписуючи малюнки.

Оцінка результатів: за кожне правильно відтворене за власним малюнком, або записом слово або словосполучення дитина одержує 1 бал. Правильно відтвореними вважаються не тільки ті слова й словосполучення, які відновлені по пам'яті буквально, але й ті, які передані іншими словами, але точно за змістом. Приблизно правильне відтворення оцінюється в 0,5 бала, а неправильне – в 0 балів.

Максимальна загальна оцінка – 10 балів (дитина правильно згадає всі без винятку слова й словосполучення). Мінімально можлива оцінка – 0 балів (дитина не змогла згадати за своїми малюнками й записами ні єдиного слова, або взагалі не зробила жодного малюнка).

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високо розвинена асоціативна пам'ять;

8-9 балів – високо розвинена асоціативна пам'ять;

4-7 балів – середньо розвинена асоціативна пам'ять;

2-3 бали – низько розвинена асоціативна пам'ять;

0-1 бал – слабко розвинена асоціативна пам'ять;

3. Цілісність, синтетичність, свіжість самостійного сприйняття

1. Методика «Впізнавання перекреслених зображень»

Інструкція: «Впізнай зображений на аркуші перекреслений предмет і дай йому назву».

Доцільно не показувати дитині, з якого зображення необхідно починати пізнавання, оскільки це дозволяє виявити особливості стратегії сприйняття.

Аналізовані показники:

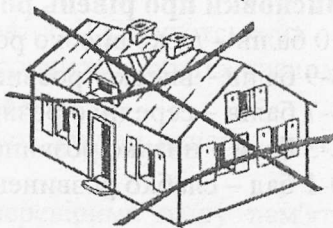
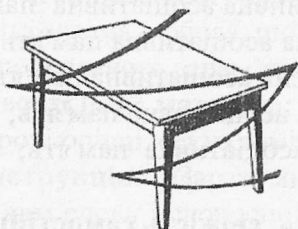
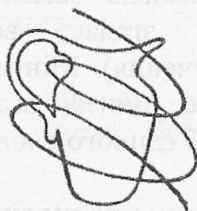
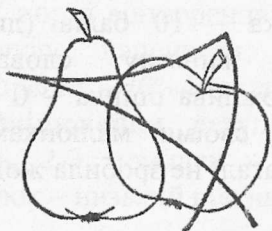
- можливість пізнання перекреслених зображень;

- можливість адекватного виділення фігури (стійкість зорового образу предмета);

- стратегія напрямку огляду (справа наліво, зліва направо, хаотично або послідовно).

Оцінювання результатів: без помилок – високий рівень, одна помилка – середній рівень, дві та більше помилок – низький рівень

Можливо використання методики «Лабіринти» [23; с.54-55]

Інструкція: «Перед вами малюнок, на якому зображений лабіринт, вхід в який вказаний стрілкою, яка розташована зліва вгорі, а вихід — стрілкою, яка розташована справа вгорі. Необхідно зробити наступне: взяти в руку загострену паличку, і рухаючи нею по малюнку, пройти весь лабіринт якнайшвидше, як можна точніше пересуваючи паличку, не торкаючись стінок лабіринту».

Після виконання завдання необхідно зафіксувати: за який час дитина пройшла лабіринт і скільки разів доторкнулася до стінок лабіринту.

Оцінка результатів:

10 балів - завдання виконане дитиною менше, ніж за 45 сек. При цьому дитина жодного разу не торкнулося паличкою стінок лабіринту;

8-9 балів - завдання виконане дитиною за час від 45 до 60 сек., і, проходячи лабіринт, дитина 1-2 рази доторкнулася паличкою до його стінок;

6-7 балів - завдання виконане дитиною за час від 60 до 80 сек., і, проходячи лабіринт, дитина 3-4 рази доторкнулася його стінок;

4-5 балів - завдання виконане дитиною за час від 80 до 100 сек., і, проходячи лабіринт, дитина 5-6 разів доторкнулася до його стінок;

2-3 бали - завдання виконане дитиною за час від 100 до 120 сек., і, проходячи лабіринт, дитина 7-9 разів доторкнулася до його стінок;

0-1 бал — завдання виконане дитиною за час понад 120 сек., або зовсім не виконано.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий;

8-9 балів – високий;

4-7 балів – середній;

2-3 бали – низький;

0-1 бал – дуже низький.

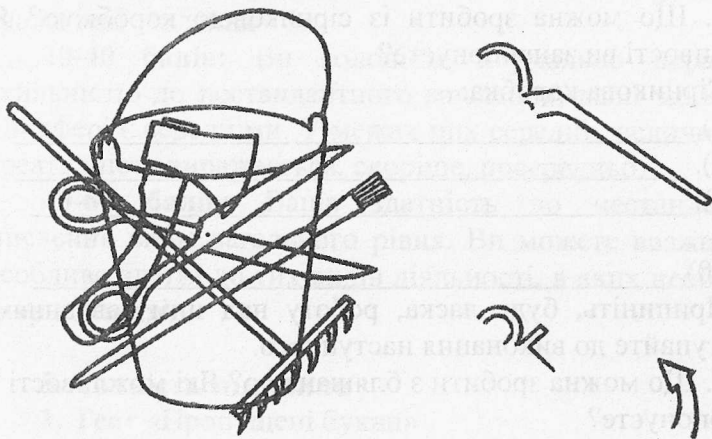
2. Методика «Впізнавання накладених зображень (фігури Поппельрейтора)»

Інструкція: « Впізнай всі зображення накладених один на одного реальних контурів об'єктів і дай кожному з об'єктів свою назву». На листі наводяться дві найбільш відомі класичні "фігури Поппельрейтора": відро, сокира, ножиці, пензлик, граблі або можна - чайник, вилка, пляшка, миска, гранчаста склянка.

Аналізовані показники:

- доступність виконання завдання;
- наявність фрагментарності сприйняття;
- можливість виділення цілісної фігури;
- наявність парагнозій;
- стратегія виділення зображень.

Оцінювання результатів: без помилок – високий рівень, одна помилка – середній рівень, дві та більше помилок – низький рівень.

4. Дивергентність мислення

1. Тест «Класифікації».

Інструкція: «Розділити на групи слова виділивши якомога більше класів». Слова: стріла, бджола, риба, яхта, крокодил, коршун, горобець. Результати оцінюються за критеріями: *легкість, гнучкість та оригінальність*.

Наприклад, учениця 3 класу відповіла: "Крокодил, коршун, горобець, риба, бджола – тварини; коршун, горобець – птахи; коршун, горобець, стріла, бджола – літають; риба, яхта, крокодил – плавають; бджола, риба, коршун, горобець – істоти.

Оцінюються: *легкість* – 5 балів, *гнучкість* – 5, *оригінальність* – 5. Це високий рівень.

2. Тест «Дивергентне мислення»

Інструкція: «Придумай, що можна зробити з кожним з трьох предметів, назви яких тобі будуть дані. Скільки можливих варіантів ти знайдеш?»

На кожен предмет відводиться одна хвилина. Загальний час для виконання всього завдання становить 3 хвилини.

1. Що можна зробити із сірниковою коробкою? Які можливості ви запропонуєте?

Сірникова коробка:

- 1). _____
- 2). _____
- 3). _____
- .....
- 10). _____

Припиніть, будь ласка, роботу над цим завданням і приступайте до виконання наступного.

2. Що можна зробити з бляшанкою? Які можливості ви запропонуєте?

Бляшанка (консервна банка):

- 1). _____
- 2). _____
- 3). _____
- .....
- 10). _____

Припиніть, будь ласка, роботу над цим завданням і приступайте до виконання наступного.

3. Що можна зробити з автомобільною шиною? Які можливості ви запропонуєте?

Автомобільна шина:

- 1). _____
- 2). _____
- 3). _____
- .....
- 10). _____

Результати тесту:

За кожний заповнений рядок нараховується 2 бали. Максимально можна отримати 60 балів.

0-20 балів: У вас є задатки нестандартного мислення, і в той же час ви погано виконуєте подібні завдання. Намагайтеся частіше вправлятися, ставлячи перед собою аналогічні завдання

20-40 балів: Ви володієте нормально вираженою схильністю до нестандартного мислення, ваші здібності у цій сфері є середніми. У межах цих середніх величин ваша креативність виражається, скоріше, посередньо.

40-60 балів: Ваша здатність до нестандартного мислення вище загального рівня. Ви можете вважати, що особливо здатні до тих видів діяльності, в яких необхідний творчий підхід.

5. Точність мислення

1. Тест «Пропущені букви»

Інструкція: «Вставте пропущені букви»:

п_л_е   к_м_н_ь,   г_л_а_а_е_ь_и_н
т_л_о   в_з_н   о_р_ч_с_а_ц_я

Результати: всі слова розшифровані – високий рівень;
4-5 слів – середній рівень; менше 4 слів – низький рівень.

2. Методика "Сравнение понятий"

Інструкція: «Сравни понятия, укажи сходство, а затем их различия».

Все ответы записываются. Если инструкция не сразу понимается, то дается образец. Выясняя сходство понятий, ученик должен назвать (выделить) общий существенный признак. Например, "вечер" и "утро" сходны тем, что эти части дня различны тем, что "утро" - начало дня, а "вечер" - его конец. Неумение выделить эти признаки свидетельствуют о слабости операций анализа синтеза, обобщения, склонности к конкретному мышлению.

Сравнение понятий:

1. Ботинок – карандаш

2. Ветер – соль
3. Вечер – утро
4. Волк – луна
5. Ворона – воробей
6. Голод – жажда
7. Девочка – кукла
8. Дождь – снег
9. Дуб – береза
10. Золото – серебро
11. Картина – портрет
12. Корзина – сова
13. Корова – лошадь
14. Кошка – яблоко
15. Легчик – танкист
16. Лыжи – коньки
17. Маленькая – большая
18. Молоко – вода
19. Обман – ошибка
20. Озеро – река
21. Ось – оса.
22. Очки – деньги
23. Поезд – самолет
24. Река – птица
25. Сани – телега
26. Сказка – песня
27. стакан – петух
28. Трамвай – автобус
29. Утро – вечер
30. Яблоко – вишня

В списке имеются и "несравнимые понятия" (река - птица; стакан - петух; ботинок - карандаш; волк - луна; ветер - соль; очки - *деньги; кошка - яблоко). Предъявляя такую пару, не надо спешить с разъяснениями. Если

ребенок растерян, то ему можно подсказать, что здесь встречаются слова, которые не сравнимы. В дальнейшем такие пояснения не делаются. Дело в том, что эти пары слов подобраны так, что провоцируют конкретное "ситуативное" высказывание. Помимо конкретности мышления, можно увидеть еще и "соскальзывание", что свидетельствует о неустойчивости ума. Если ученик настаивает на сравнимости несравнимых понятий и придумывает неестественные объяснения - есть основание предполагать резонерство, склонность к демагогии.

Оценивание: норма - 18-23 сравниваемых понятия.

6. Пошуково-перетворюючий стиль мислення

1. Тест «Символ професії» : малюнок із зображенням знайомого предмету (електрична лампочка). Потрібно назвати професії, які цей предмет може означати.

Оцінюються: *легкість, гнучкість, оригінальність.*

Наприклад, учень 2 класу відповів: «Електрик, токарь, машиніст, шахтар, водій транспорту» – середній рівень.

Можливо використання методики «Знаходження оригінального способу використання звичайного предмета» [6, с.78].

2. Тестова методика Р.Амтхауера. Субтест «Виявлення суттєвих ознак».

Інструкція: На початку кожного рядка стоїть лише одне слово (це основне поняття), а п'ять слів на вибір – його ознаки. Необхідно з цих п'яти слів вибрати лише два, найтісніше пов'язаних з основним поняттям (першим словом), підкреслити ті дві характеристики, без яких основне поняття (слово на початку рядка) втратить своє значення.

Наприклад:

Дерево	листя, тінь, плоди, коріння, гілка
--------	------------------------------------

Дерево може існувати без листя і без плодів (взимку), без тині (вночі), але без коріння і без гілок дерево існувати не може. Отже, правильна відповідь: коріння, гілка. Саме ці два слова слід підкреслити.»

Бланк для опитування (заповнюється учнем)

№ з/п	Основне поняття	Ознаки
1	Річка	Берег, риба, вода, крига, човен
2	Місто	Будинок, світлофор, столиця, метро, вулиця
3	Ліс	Вовк, гриби, дерева, ґрунт, мисливець
4	Школа	Стадіон, дзвоник, учні, їдальня, вчитель
5	Кішка	Молоко, лапи, хутро, кошенья, муркіт
6	Машина	Водій, кермо, колесо, дорога, радіо
7	Сніданок	Кава, їжа, ранок, хліб, музика
8	Лікарня	Лікар, укол, пігулка, хворі, рецепт
9	Футбол	Суддя, пенальті, м'яч, гол, воротар
10	Книжка	Малюнки, вірші, текст, автор, окуляри

Оцінювання відбувається за критеріями самостійності виконання, спроможності пояснити власну відповідь, воно залежить від оперативності відповіді,

частоти використання допоміжних засобів при проведенні методики, а також від кількості помилок. За правильну відповідь з другої спроби учень може отримати 0,5 бала.

Дуже високий рівень – 10 балів: повністю самостійне виконання завдання, правильність вибору слів, змістовне пояснення до кожного завдання, відсутність потреби у допоміжних предметах.

Високий рівень – 9 балів: самостійне виконання завдання, правильність вибору слів, здатність пояснити свій вибір, дещо уповільнений темп виконання, користування допоміжними засобами в окремих випадках;

8 балів: так само, як у попередньому випадку, але є одна помилка.

Рівень, вищий за середній - 7 балів: переважна самостійність виконання, дві помилки з подальшим самостійним виправленням після вказівки дорослого, пояснення власного вибору в більшості випадків, повільний темп виконання, користування додатковими засобами в окремих випадках

Середній рівень – 6 балів: у виконанні кількох завдань потребує допомоги дорослого, припустився трьох помилок, може пояснити свій вибір лише в окремих випадках, повільний темп виконання;

5 балів: так само, як у попередньому пункті, але є чотири помилки.

Рівень, нижчий від середнього - 4 бали: завдання виконується за допомогою експериментатора, є п'ять помилок, чіткого пояснення відповідей не дається, темп виконання повільний, застосовувалися допоміжні засоби.

Низький рівень – 3 бали: повна відсутність самостійності у виконанні завдання, шість помилок, відсутність пояснення;

2 бали: так само, як у попередньому пункті, але помилок сім.

Дуже низький рівень – 1 бал: потребує допомоги дорослого у виконанні завдання, відсутність пояснень, більше семи помилок;

0 балів: нерозуміння завдання після пояснення, відсутність правильних відповідей.

Інтерпретація результатів: переважання помилкових відповідей свідчить про домінування конкретно-ситуативного стилю мислення над абстрактно-логічним. Якщо учень дає спочатку помилкову відповіді, але потім їх виправляє, то це слід інтерпретувати як квапливість та імпульсивність.

7. Альтернативність мислення

1. Методика «Розв'язи задачу»

1а) Інструкція: «Розв'язи задачу різними способами:

Із 40 кг борошна випекли 160 батонів. Скільки батонів випечуть із 240 кг борошна, якщо на кожний батон витрачають однакову масу борошна?»

Висновки про рівень розвитку:

Високий рівень – учень розв'язав задачу чотирма різними способами;

Середній рівень – учень розв'язав задачу двома-трьома різними способами;

Низький рівень – учень розв'язав задачу тільки одним способом.

1б) Інструкція: «Розв'язи задачу не менше, ніж трьома способами:

В одному підводному королівстві на морській глибині жили 4410 морських тварин. Із них медуз і китів – 2310, а китів і восьминіжок – 3460. Скільки медуз, китів і восьминіжок живе в підводному королівстві?»

Висновки про рівень розвитку:

Високий рівень – учень розв'язав задачу трьома способами;

Середній рівень – учень розв'язав задачу двома способами;

Низький рівень – учень розв'язав задачу тільки одним способом.

2. Стандартизована методика для визначення рівня розумового розвитку молодших школярів Е. Замбацявічене («Психологія дитинства» за ред. А. Реана, 2003)

Методику сконструйовано на основі деяких методик тесту структури інтелекту за Р. Амтхауером, який містить 9 субтестів, що використовуються для вимірювання мовленнєвих, математичних здібностей, просторової уяви та пам'яті.

Для молодших школярів було розроблено 4 субтести, які складаються з 40 вербальних завдань, підібраних з урахуванням програмного матеріалу початкових класів.

До складу **I субтесту** входять завдання, які вимагають від досліджуваних диференціювати суттєві ознаки предметів або явищ від несуттєвих, другорядних.

II субтест складається із завдань, що являють собою словесний варіант виключення «п'ятого зайвого». Дані, отримані при використанні цієї методики, дають уявлення про володіння операціями узагальнення й абстрагування, про здатність досліджуваного виділяти суттєві ознаки предметів або явищ.

III субтест - завдання на умовиводи за аналогією. Для їх виконання досліджуваному слід уміти встановлювати логічні зв'язки і відношення між поняттями.

IV субтест спрямований на виявлення уміння узагальнювати (потрібно назвати поняття, що поєднує два слова, які входять у кожне завдання субтесту).

Кожному завданню присвоюється певна оцінка у балах, яка відбиває ступінь його складності. Загальний

результат за кожним субтестом визначається шляхом додавання балів за усіма 10 завданнями.

У перших трьох субтестах правильні відповіді виділено курсивом, а в четвертому - подано в дужках.

1 субтест

Інструкція. «*Яке слово з усіх, що я назву, підходить найкраще?*»

Завдання	Оцінка виконання у балах
1. Чобіт має ... шнурок, пряжку, <i>підшву</i> , ремінці, гудзики.	1,9
2. У теплих краях мешкає ... ведмідь, олень, вовк, <i>верблюд</i> , пінгвін.	2,8
3. У році ... 24 міс., 3 міс., <i>12 міс.</i> , 4 міс., 7 міс.	2,7
4. Місяць зими ... вересень, жовтень, <i>лютий</i> , листопад, березень.	2,3
5. В Україні не живе ... соловей, лелека, синиця, <i>страус</i> , шпак.	2,6
6. Батько старший за свого сина ... часто, <i>завжди</i> , ніколи, рідко, іноді.	2,2
7. Час доби ... рік, місяць, тиждень, <i>день</i> , понеділок.	2,8
8. Вода завжди ... <i>прозора</i> , холодна, рідка, біла, смачна.	3,4
9. Дерево завжди має... листя, квіти, плоди, <i>коріння</i> , тінь	2,8
10. Пасажи́рський транспорт...комбайн, самоскид, <i>автобус</i> , екскаватор, тепловоз	2,6

II субтест

Інструкція. «Одне слово з п'яти зайве, воно не підходить до всіх інших. Послухай уважно: яке слово зайве і чому?»

Завдання	Оцінка виконання у балах
1. Тюльпан, лілія, картопля, ромашка, фіалка.	2,6
2. Річка, озеро, море, міст, болото.	2,3
3. Лялька, ведмедик, пісок, м'яч, лопатка.	2,7
4. Київ, Львів, Вашингтон, Донецьк, Рівне.	2,6
5. Шипшина, бузок, каштан, жасмин, троянда.	2,4
6. Курка, півень, лебідь, гусак, індик.	2,5
7. Коло, трикутник, чотирикутник, указка, квадрат.	2,5
8. Сашко, Віктор, Петро, Нестеренко, Миколка.	2,3
9. Число, ділення, додавання, віднімання, множення.	3,0
10. Веселий, швидкий, сумний, смачний, обережний.	2,7

III субтест

Інструкція: «До слова «птах» підходить слово «гніздо». Скажи, яке слово підходить до слова «собака» так само, як до слова «птах» підходить слово «гніздо». Чому? Тепер потрібно підібрати пару до інших слів. Яке слово підходить до слова «троянда» так само, як до слова «огірок» підходить слово «овоч». Вибери з тих, що я тобі назву. Отже, огірок – овоч, а троянда.....»

Завдання			Оцінка виконання у балах
1	Огірок	Троянда	2,0
	овоч	бур'ян, роса, садочок, квітка, земля	
2	Город	Садок	2,4
	морква	паркан, гриби, яблуна, колодязь, лава	
3	Учитель	Лікар	2,2
	учень	окуляри, лікарня, палата, хворий, термометр	
4	Квітка	Птах	2,6
	ваза	дзьоб, чайка, гніздо, перо	
5	Рукавичка	Чобіт	2,4
	рука	Панчохи, підошва, шкіра, нога, щітка	
6	Темний	Мокрий	2,1
	світлий	сонячний, слизький, сухий, теплий, холодний	
7	Годинник	Термометр	2,5
	час	скло, температура, ліжко, хворий, лікар	
8	Машина	Човен	2,2
	двигун	ріка, маяк, вітрило, хвиля	
9	Стіл	Підлога	2,2
	скатертина	меблі, килим, пил, дошки, цвяхи	
10	Стілець	Голка	2,1
	дерев'яний	гостра, тонка, блискавична, коротка, стальна	

IV субтест

Інструкція: «Яким загальним словом можна назвати...?»

Завдання	Оцінка виконання у балах
1. Мітла, лопата - ... (інструменти)	2,6
2. Літо, зима - ... (пори року)	2,1
3. Окунь, карась - ... (риби)	3,0
4. Огірок, помідор - ... (овочі)	2,2
5. Бузок, рокита - ... (кущі)	2,6
6. Шафа, диван - ... (меблі)	3,0
7. Червень, липень - ... (місяці)	2,4
8. День, ніч - .... (час доби)	2,8
9. Слон, мураха - ... (живі істоти)	2,2
10. Дерево, квітка - ... (рослини)	2,2

Результати у балах і рівень розумового розвитку учня фіксуються у протоколі обстеження

Протокол обстеження

Прізвище, ім'я учня _____

Клас _____

Дата _____

Первинні дані обстеження								Загальний бал	Рівень понятійного розвитку
Iсубтест		IIсубтест		IIIсубтест		IVсубтест			
№ завдання	сума балів	№ завдання	сума балів	№ завдання	сума балів	№ завдання	сума балів		

Оцінювання результатів: оцінювання у балах за кожним завданням здійснюється шляхом додавання усіх правильних відповідей за даним субтестом. Максимальна кількість балів, яку може отримати школяр за виконання I-II субтестів, - по 26 балів, III – 23 бали, IV – 25 балів. Таким чином, загальна максимальна оцінка за всіма чотирма субтестами становить 100 балів.

Інтерпретація результатів:

- 100 – 80 балів** – високий рівень розумового розвитку;
- 79 – 60 балів** – середній рівень;
- 59 – 40 балів** – недостатній (нижчий за середній) рівень розвитку;
- 39 – 20 балів** – низький рівень розвитку;
- Менший за 20 балів** – дуже низький рівень.

При обговоренні результатів слід враховувати не тільки загальний рівень розвитку, а й роль кожної складової у загальному результаті.

Рекомендована література

1. Богоявленська Д.Б. К вопросу о личностных аспектах мышления / Д.Б.Богоявленская, М.Р.Гинзбург// Советская педагогика. – 1977. - №1. – С.69-77.

2. Бодунов М.В. Структура формально-динамических особенностей активности личности /М.В.Бодунов// Вопросы психологии. – 1977. - №6. – С.129 – 134.

3. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посібник / І.М.Галян. – 2-ге вид. – К.: Академвидав, 2011. – 464с.

4. Гильбух Ю.З. Как учиться и работать эффективно. НДТ для учащихся гимназий и лицеев / Юрий Зиновьевич Гильбух. – К.: «ВПОЛ», 1993. – 128с. (С. 55-56)

5. Гильбух Ю.З. Методика отслеживания успеваемости и психического развития учащихся дифференцированных классов. / Юрий Зиновьевич Гильбух. – К.: Ин-т психологии АПН Украины, 1992. – (С.13)

6. Гильбух Ю.З. Темперамент и познавательные способности школьника: Психология, діагностика, педагогика / Юрий Зиновьевич Гильбух. – К.: Ин-т психологии АПН Украины, 1993. – 272с.

7. Гильбух Ю.З. Умственно одаренный ребенок: Психология, діагностика, педагогика / Юрий Зиновьевич Гильбух. – К.: РОВО «Укрвузполиграф», 1992. – 84с.

8. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления. – М., 1965. – С.256-280.

9. Глассер У. Школы без неудачников: пер. с англ. / общ. ред. и предисл. В.Я.Пилиповского. – М., 1991. – 184с.

10. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / Р.М.Грановская. – Л., 1988. – 560с.

11. Ермолаева-Томина Л.Б. Исследование факторов, детерминирующих индивидуальные различия в проявлении творческой активности / Л.Б.Ермолаева-Томина // Психология творчества. – М., 1990. – с.117-130.

12. Как улучшить память за 50 дней. Лучшие методики / Авт. Сост. Анна Сергеевна Гаврилова. – М.: ООО ТД «Издательство Мир книги», 2011. – 224с. (С. 194-206).

13. Козленко В.Н. Проблема креативности личности / В.Н.Козленко // Психология творчества. – М., 1990. – с.131-148.

14. Коробко С.Л., Коробко О.І. Работа психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 416с.

15. Митник О.Я. Як навчити дитину мистецтва мислення. Педагогічна психологія. Навчальний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників у системі післядипломної освіти./ Олександр Якович Митник. – Київ: Видавництво «Початкова школа», 2006. – 104с.

16. Обдаровані діти: Діагностика та супровід / Упоряд. Т.Червонна. – К.: Шк.світ, 2008. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»),

17. Педагогическая диагностика творческих способностей школьников: [метод. рекомендации] / Сост. С.А. Сысоева, Р.Х. Вайнола. – К., 1990. – 28с.

18. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А.Пономарев. – М., 1976. – 294с.

19. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: [пособие для учителя] /М.М.Поташник. – К., 1988. – С.5-60.

20. Психолог. Тести. Роздатковий матеріал: Виявлення творчих здібностей дітей (тест П.Торренса) / Упоряд. Т.Шаповал, Т.Гончаренко. – К.: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128с.

21. Развитие и диагностика способностей. / Отв. ред. В.Н.Дружинин, В.Д.Шандриков. – М., 1991. – 181с.

22. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості: [навч. посібник] / Валентин Васильович Рибалка. – К.: ІЗМН, 1996. – 236с. (С. 161-187)

23. Розуміння → розум → творчість / О.Антощак, І.Ганжала, Н.Ніколаєнко. – К. : Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 112с. (С.54-55)

24. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: навч. посібник] / Світлана Олександрівна Сисоєва. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112с.

Зміст

Вступ.....	.....
Частина 1. Характеристика методу незалежних експертних оцінок.....	.....
Частина 2. Словничок тлумачень основних якостей особистості, які характеризують її творчі можливості	.....
Частина 3. Методики для визначення рівня сформованості творчих умінь та індивідуальних особливостей перебігу психічних процесів.....	.....
Рекомендована література	.....

Науково-методичний посібник для студентів
нематематичних спеціальностей вищих
педагогічних навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації

**ПЕДАГОГІЧНА ОЦІНКА РІВНЯ
СФОРМОВАНOSTІ ТВОРЧИХ
МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ**
(метод незалежних експертних оцінок)

Рекомендовано до друку і використання у навчальному процесі на засіданні науково-методичної ради педагогічного факультету КПІ ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол №3 від 24.05.2012р.)

Мови видання: українська. Підписано до друку 26.06.12.
Папір офсетний. Друк офсетний. Умов.друк. арк. – 5,12.
Тираж – 100 прим. Зам.№19

Надруковано на поліграфічній базі ФОП Залозний В.В.

Свідоцтво про внесення до Держреєстру

ДП № 133-р від 09.07.2007 р.

50065 м. Кривий Ріг, вул. Димитрова, 11

Тел. (0564) 92-10-23, (067) 569-01-35

E-mail: vald777@ukr.net

